

II. RASPRAVE I ČLANCI

Ivica Pažin

VJERONAUK U ŠKOLI – MJESTO DIJALOGA CRKVE I DRUŠTVA

Doc. dr. Ivica Pažin, Sveučilište u Osijeku, KBF u Đakovu
UDK:[268:372/377]:261.6
Izvorni znanstveni rad

Članak promatra vjeronauk u školi kao izvanredno mjesto mogućeg dijaloga Crkve i društva. Vjeronauk u školi, kao tipična res mixta između Crkve i države, po kojoj se očituje s jedne strane odijeljenost odgovornosti za sam predmet, s druge, pak, strane međusobna i uzajamna povezanost unutar odgojno-obrazovnog sustava, konkretno je mjesto susreta s pozitivnim, ali i onim obilježjima dijaloga koji su još uvijek potrebni daljnje kvalitetne prosudbe kako predmeta tako i pojedinačnih uloga navedenih institucija kroz prizmu samoga predmeta. Članak nadalje promišlja o specifičnoj potrebi dijaloga na tri razine: dijalog Crkve i društva na široj, političkoj i crkveno-medijskoj razini, zatim dijalog epistemološke znanosti vjeronauka u školi, odnosno teologije u cijelosti s drugim znanostima te, kao posljednje, dijalog samoga predmeta s drugim predmetima, što je jedno od temeljnih karakteristika suvremenog odgojno-obrazovnog sustava ne samo u Republici Hrvatskoj nego i u Europi. Naravno, s tim povezano, promišlja se o religijskoj pedagogiji i katehatici kao temeljnoj znanstvenoj grani vjeronauka u školi.

Ključne riječi: vjeronauk u školi, dijalog Crkve i društva, dijalog teologije/religijske pedagogije i katehetike s drugim znanostima, dijalog vjeronauka kao predmeta s drugim predmetima odgojno-obrazovnog sustava.

* * *

Uvodna razmišljanja

Katolički vjeronauk u školi danas je sastavni dio kanona predmeta javnih škola. On, čije je posebno obilježje prodrijeti na

područje kulture te biti u suodnosu s drugim znanjima,¹ od posebne je važnosti za školu kao javnu društvenu ustanovu. Naime, škola koja želi promicati cjelovitoga čovjeka i autentičnu kulturu ne može zanemariti religioznu i duhovnu dimenziju čovjekova života. Istovremeno se vjeronauk u školi ubraja u bitne preduvjete i instrumentarije crkvenoga naviještanja vjere. U tom smislu katolički vjeronauk u javnim školama predstavlja klasični primjer onoga što nazivamo „res mixta“ između Crkve i države. To je posebno obilježje predmeta posljedica religijske i svjetonazorske neutralnosti demokracije u Republici Hrvatskoj koja se, ustavno gledajući, ne želi identificirati niti s jednom religijom, kao niti s bilo kojim drugim svjetonazorom, ali na poseban način jamči prakticiranje vjerskih sloboda u javnim i društvenim institucijama. Što se tiče provedbe vjeronauka u školi, on na neki način odgovara, unatoč zajedničkoj i podijeljenoj odgovornosti Crkve i države, institucionalnoj odijeljenosti Crkve i države koja, tako, omogućuje ozbiljno prihvaćanje i podržavanje ispunjenja javnih zadaća kako jedne tako i druge institucije. Valja tomu pridodati da se, unutar zakonskih okvira, u školama provodi i vjeronauk drugih konfesija, a za učenike koji ne pohađaju vjeronauk u školi, organiziran je nekonfesionalni predmet etika u srednjim školama, dok su u osnovnim školama ili ponuđeni drugi izborni predmeti ili vodstva škola „slobodnu“ satnicu učenika organiziraju na njima mogući način.

1. Zašto je Crkvi tako stalo do vjeronauka u školi?

Je li škola uistinu prikladno mjesto za naviještanje vjere? Nije li vjerski, religijski odgoj daleko više zadaća obitelji i župne zajednice? Naravno da su vjerski odgoj u obitelji i kateheza u župi ona mjesta prenošenja vjere kojih se ne smije olako odreći. Na poseban način, kada je riječ o vjerskom odgoju, roditelji su oni čija je to prvotna zadaća.² Nažalost, valja ustvrditi da se, što se tiče vjerskog

1 Usp. Kongregacija za kler, *Opći direktorij za katehezu* (dalje u tekstu: ODK), Kršćanska sadašnjost – Nacionalni katehetski ured, Zagreb, 2000., br. 73.

2 Općenito govoreći, kada je riječ o odgoju, valja imati na umu da su roditelji oni koji imaju najviši stupanj odgovornosti za odgoj vlastite djece. U tom smislu društvo, preko škole, ali i drugih odgojno-obrazovnih institucija, preuzima tek supsidijarnu ulogu. Tako ne smije i ne može država od-

odgoja u obitelji, događa (ne)namjerna marginalizacija takva načina prenošenja vjere. Pri tome sigurno igraju ulogu vjerska nesigurnost i tako očita vjerska nerječitost roditelja i obitelji.³ Stoga mnogi roditelji prepuštaju vjerski odgoj „stručnjacima“. Niti kada govorimo o župnoj zajednici situacija nije optimalna. Djeca i mladi najčešće imaju sporadični kontakt sa župnom zajednicom. Katehetske se ponude u tom smislu najčešće ograničavaju na sakramentalnu katehezu. Bez obzira što je velik broj djece i mladih koji sa župnom zajednicom imaju određeni kontakt i među onima koji su aktivnije angažirani u radu same župe, ipak je danas škola ono mjesto na kojemu učenici na najkontinuiraniji način godinama, sustavno, bivaju upućeni u temeljna pitanja njihova života te im se pružaju odgovori kršćanske vjere.

No nisu samo ti i takvi sociološki razlozi osnovni odgovor na pitanje zašto Crkva u Hrvatskoj čini sve kako bi što kvalitetnije uspostavljala vjeronauk u školi. Puno je važniji onaj teološki razlog. Naime, kršćanska vjera, kao životna snaga i moć, može biti u suvre-

vojiti djecu od njihovih roditelja te ih na određeni način – protivno volji samih roditelja – odgajati. Kako je odgoj uvijek bio, a na poseban je način to očito danas, društveni izazov visokoga ranga, ne može država ignorirati obitelj, isto kao što obitelj ne može ignorirati usluge, odnosno mogućnosti odgoja koje nudi država preko školskih institucija. Suvremena obitelj danas nije u mogućnosti do kraja izvesti i ostvariti odgojni proces djece. S druge strane, ni društvo, kao pojedinačni subjekt unutar takvog odgojnog procesa, nije u mogućnosti voditi brigu za odgoj vrijednosti i emocionalnog razvoja djece, a što je na poseban način integrirajući moment razvoja djece i mladih. Kada se u tom kontekstu sagleda i kultura medija te njezina uloga u odgojnom smislu, valja nažalost ustvrditi da je, u usporedbi s takvom kulturom, sudjelovanje roditelja i konkretno škole u odgoju djece i mladih uistinu minimalizirano. Unatoč stalnim pozivima na razmišljanje da audiovizualni mediji ne bi smjeli biti jedini, odnosno oni koji će preuzeti glavnu ulogu na «odgojnoj pozornici» djece i mladih, često se događa da su, bez obzira na potrebu da se mediji kao dio odgojnoga sustava i procesa stave unutar odgovornosti onih kojima je prvotna zadaća odgoj djece i mladih (roditelji, druge institucije), upravo oni ti koji velikim dijelom sudjeluju te upućuju djecu i mlade na izbor temeljnih i drugih životnih te društveno-kulturnih vrijednosti. Kada je, pak, riječ o vjerskom odgoju unutar obitelji, odnosno o obiteljskoj katehezi, uvijek ostaje istinita ona riječ koju je uputio već Ivan Pavao II., a koja govori o obiteljskoj katehezi koja neminovno prethodi, prati i obogaćuje svaki drugi oblik kateheze Crkve. Usp. IVAN PAVAO II., *Catechesi tradendae. Apostolska pobudnica o vjerskoj pouci u naše vrijeme* (dalje u tekstu: CT), Pretisak iz Glasa Koncila br. 24/1979., Glas Koncila, Zagreb, 1994., br. 68; MINNERATH, R., *Gegen den Verfall des Sozialen. Ethik in Zeiten der Globalisierung*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, Freiburg, 2007., str. 53-59.

3 Usp. LEHMANN, K., *Anerkennung des Anderen-Fremdes verstehen-Bereitschaft zum Dialog. Werteerziehung in der multikulturellen Gesellschaft*, u: BATTKE, A. – FITZNER, Th. – ISAK, R. – LOCHMANN, U. (ur.), *Schulentwicklung-Religion-Religionsunterricht. Profil und Chance von Religion in der Schule der Zukunft*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, Freiburg, 2002., str. 25-36; HELG, B., *Eltern und ihre Mitverantwortung in der Schule*, u: EHMANN, R. – FITZNER, Th. – FÜRST, G. – ISAK, R. – STARK, W. (ur.), *Religionsunterricht der Zukunft. Aspekte eines notwendigen Wandels*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, Freiburg, 1998., str. 272-278.

menom društvu prepoznatljiva samo onda ako se vjerska uvjerenja stave u kontekst i suodnos sa znanjem i misaonim načinom djelovanja i rada u znanosti i kulturi, politici i gospodarstvu. Tako danas ne možemo govoriti o svijetu kao stvorenju bez suočavanja sa suvremenim spoznajama prirodnih znanosti o nastanku svijeta.⁴ Isto se tako može reći i za posredovanje vlastitih vrijednosti u pluralističkom društvu koje je nemoguće ostvarivati bez odnosa prema vrijednostima i iskustvima vrijednosti drugih.⁵ Tko kršćanske vrijednosti želi iznijeti na površinu u politici i gospodarstvu, taj mora poznavati način misli i rada političkih i ekonomskih funkcija.⁶ Zbog toga ima smisla naviještati vjeru na onim mjestima na kojima se djeca i mladi uvode u svijet znanja i načine spoznavanja znanosti i kulture, politike i gospodarstva.⁷ Želja Crkve za vjeronaukom u školi nošena je vizijom one Crkve o kojoj govori Drugi vatikanski sabor u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*. To je vizija Crkve koja sudjeluje u oblikovanju svijeta i društva u dijalogu sa znanošću i kulturom, gospodarstvom i politikom. Crkva u tom smislu želi motivirati, ali i osposobiti mlade ljude upravo iz perspektive kršćanske vjere surađivati na stvaranju i oblikovanju društva i kulture. Toj i takvoj slici Crkve služi i vjeronauk u školi.⁸

4 Usp. MENDL, H., *Wie laut war eigentlich der Urknall?*; DAUMER, K., *Evolution und Evolutionstheorie*; RADLBECK-OSMANN, R., *Schöpfung!-Der neue Streit um die Evolutionstheorie*; BREMBECK, S., *Dem Kreationismus argumentativ begegnen*. Sve navedene članke vidi u: *Katechetische Blätter* (dalje u tekstu: KatBI) 5/2008., str. 316-349.

5 Usp. KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Doktrinarna nota o nekim aspektima evangelizacije*, Dokumenti 151, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 8. i 10.

6 Usp. BENEDIKT XVI., *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitome ljudskom razvoju u ljubavi i istini*, Dokumenti 158, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., br. 59.

7 «Božja objava nije upućena samo svijetu, ona se proteže i ostvaruje u društvenoj stvarnosti koja je čovjeku razumljiva i pristupačna kao njegova životna stvarnost.» NIPKOW, K. E., *Schule und Religionsunterricht im Wandel. Ausgewählte Studien zur Pädagogik und Religionspädagogik*, Düsseldorf, 1971., str. 270.

8 U tom smislu Crkva stalno ima pred očima određene zadaće, nužne za kvalitetnu provedbu vjeronauka u školi. One su: a) otvoreno raspraviti temeljne mogućnosti vjeronauka u školi i njegova doprinosa obrazovanju u cjelini, s posebnim osvrtom na sadašnje stanje i budućnost djece i mladih, b) raspravljati o vjeronauku u školi u Republici Hrvatskoj znači najprije raspravljati i tumačiti, te na isti način produbljivati izraz i shvaćanje njegove konfesionalnosti te c) vjeronauk shvatiti kao odgovorno djelovanje Crkve u ovom vremenu, poštujući odgojno-obrazovne standarde suvremene škole kojima i sam vjeronauk kao predmet pomaže pri njihovoj artikulaciji.

Sudeći prema broju učenika koji iz godine u godinu upisuju katolički vjeronauk u školi, ali i sudeći prema ozbiljnim raspravama i anketama kako u široj javnosti tako i u znanstvenim i akademskim krugovima, vjeronauk u školi je, upravo zbog navedene slike i želje Drugoga vatikanskoga sabora, u društvu načelno vrlo dobro prihvaćen. Tome su razlozi ili tipično vjerski ili pak vrijednosno usmjereni, a može se reći i pedagoški. Ovoj stvarnosti odgovara i činjenica relativno malog broja učenika koji se, a na što imaju pravo, ispisuju iz vjeronauka.

2. Zadaće i ciljevi vjeronauka

Kako vjeronauk u školi ne može dati cjelovitu sliku dijaloga Crkve s društvom, budući da je mjesto njegova ostvarenja specifično, te budući da mu je cilj, zadaće, a onda i sadržaj vlastit, te namijenjen samo određenim skupinama učenika, odnosno vjernika, potrebno je, prije nego se može progovoriti o mogućnosti ostvarenja dijaloga Crkve i društva kroz prizmu vjeronauka, izreći nekoliko misli o „*propriumu*“ vjeronauka u školi kao jednoga od predmeta u kanonu predmeta odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj.⁹

9 Kako će u sljedećem tekstu biti više govora o teološkim sadržajnim impostacijama vjeronauka u školi, ovdje donosimo kratke natuknice temeljnih općih zadaća vjeronauka u školi. Vjeronauk u školi najprije nudi mogućnost konkretnog i temeljitog promišljanja egzistencijalnih pitanja učenika i mladih. U tom smislu vjeronauk ima cilj jačati kompetenciju ili osposobljenost učenika u tumačenju života i vjere, ali istovremeno i pozitivno provocirati pitanja osmišljenog i odgovornog oblikovanja života i životnih stavova. Temelj svoje pedagoške službe u radu s učenicima vjeronauk danas vidi u biblijski posvjedočenoj kršćanskoj predaji te u uvijek novoj slici čovjeka koji, od Boga stvoren i slobodan, odgovara na životni poziv vlastitoga razvoja slike čovjeka danas. Unutar svih drugih predmeta u školi, vjeronauk pred sobom ima na poseban način zadatak, a u kontekstu suvremenoga načina života, učiniti biblijsko-kršćansku tradiciju vjere razumljivom i iskustvenom, te ju – u tom smislu – ponuditi kao dimenziju istinskoga življenja. Na temelju navedenoga vjeronauku se postavljaju ciljevi: senzibilizirati učenike za religiozno osmišljene „horizonte“ u smislu određene religiozne propedeutike, usmjeriti i ponuditi pomoć u pitanjima etički odgovornog života, priopćavanje religijskog i vjerskog znanja te vjerskog iskustva. S obzirom na njegovu otvorenost s jedne strane, te nužnu povezanost s biblijsko-kršćanskom predajom s druge strane, vjeronauk u školi u trajnom je nastojanju tumačenja i uloge vjeroispovijesti, odnosno različitih konfesija. Tako se vrijednost konfesionalnosti vjeronauka nalazi upravo u tome da se vjera shvaća kao sadržaj koji nužno treba imati uvijek konkretno mjesto u životu čovjeka. Neke konfesionalne posebnosti, nastale u razvoju povijesti, značajni su elementi za dijalog u budućnosti. Obilježje konfesionalnosti vjeronauka kao predmeta načelno je ostvarivo na temelju konfesionalnosti, odnosno vjeroispovijesti vjeroučitelja, i kao svjedoka žive vjere. Kada ne bi postojala ta i takva dimenzija konfesionalnosti učitelja, čini se da bi cjelokupni koncept konfesionalnog modela vjeronauka bio doveden u pitanje. Na isti je način vjeronauk konfesionalan i za učenike.

U tom smislu treba reći da katolički vjeronauk u školi ima u biti tri cilja. Najprije onaj koji se odnosi na činjenicu da vjeronauk u školi priopćava temeljna znanja vjere Crkve, kao što govori i o vjeri drugih kršćanskih konfesija i religija. To se i takvo znanje usmjerava najprije prema unutarnjoj strukturi i logici vjere Crkve i njezinu svjedočenju u Isusa Krista. On sadrži spoznaje Biblije, vjeroispovijesti, temeljni nauk Crkve, kao i znanje i spoznaje liturgije te kršćanskih molitvenih tradicija. Naposljetku, ali ne i manje važno, vjeronauk prati, prikazuje i tumači temeljna znanja značajnih epoha povijesti Crkve. No tom temeljnom znanju pripadaju i spoznaje pravoslavne i protestantske vjere, jezgroviti sadržaji drugih religija, posebno židovstva i islama, te drugih konfesija i religijskih pokreta. S druge se, pak, strane temeljna znanja u vjeronauku usmjeravaju iskustvu i stvarnosti života učenika jer samo tako vjera može imati smisao za život učenika, ali i razvoj cjelovita društva.¹⁰

Uz one učenike koji ne pripadaju određenoj konfesiji, a prisutni su na vjeronaučnoj nastavi, vjeronauk – uz svu svoju otvorenost prema drugima i drukčijima – ima zadaću pozivati učenike te ih istovremeno ohrabrivati u preuzimanju vlastitih stavova i odgovornosti za pitanja vjere i života. Katolička crkva ostaje i nadalje nositeljicom katoličkog vjeronauka u školi, naravno, uz poštivanje suodgovornosti drugih institucija, prema Ugovorima i za to određenim zakonima. Crkva, naime, i kao povijesno izrasla institucionalna struktura, otvara i koristi prostore i izvan njezina uskog djelovanja, te na taj način odgovara nalogu, ostavljenom joj od Krista: „Idite po svem svijetu i naviještajte Evanđelje.“ Odgoj za vrijednosti, suočavanje s vlastitom kulturnom tradicijom, dijalog s drugim vjerskim i drugim svjetonazorima elementi su kojih se vjeronauk ne može odreći, a u cilju razvoja svih mladih ljudi u suvremenom humanističkom društvu. Vjeronauk u školi, koji je dijaloški otvoren te vodi osobnoj vjeroispovijesti i životnim stavovima, zahtijeva nužnu suradnju svih vjerskih zajednica, upravo kroz prizmu sveukupne odgovornosti za mjesto vjeronauka u školi. Realnost međusobne brige različitih vjerskih zajednica za vjeronauk u školi moguće je ostvariti, osim na stalnoj ekumenskoj i interreligijskoj „teorijskoj“ razini, i u najkonkretnijim školskim i nastavnim oblicima i modelima. Svakako da u tom kontekstu različite lokalne i specifično školske posebnosti dopuštaju različite i drukčije modele. Vjeronauk je, nošen takvom suradnjom, istinsko mjesto dijaloga među kršćanskim zajednicama i vodi praktičnom ekumenskom pokretu, isto kao što se to može reći i za širi interreligijski dijalog. Svemu tome valja pridodati i značajno političko i društveno obilježje ovoga društva, u kojemu onda i vjeronauk pomaže izgradnji tolerantnijeg, mirmijeg i pravednijeg života. Usp. PAVLOVIĆ, A., *Putovima vjerskog odgoja. Obitelj – škola – župna zajednica*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., str. 67-88, 115-150, 193-218.

10 Upravo je zbog toga vjeronauku u školi stalo do neumornog traženja odnosa vjere i suvremenog iskustva učenika kojemu čak nije i ne može biti jedino mjesto u okviru nekih izoliranih vjeronaučnih nastavnih jedinica ili, pak, tema u potpunosti odijeljenih od suvremenoga života učenika. Štoviše, odnos kršćanske vjere i života učenika traži svoje mjesto i unutar drugih konkretnih predmeta školskoga sustava, bez kojega ponuda različita sadržaja neće biti u cijelosti predočena učeniku, ukoliko se i taj odnos ne uzme u obzir.

Vjeronauk u školi, koji želi učenicima omogućiti pristup kršćanskoj vjeri, ne može se zadovoljiti samo posredovanjem i priopćavanjem znanja. Stoga će vjeronauk, oblicima žive i svjedočke vjere, upoznati učenike s kršćanskom vjerom te im omogućiti vlastito iskustvo vjere i Crkve. Bez barem najmanjeg povjerenja prema formama procesa vjere, uvod u znanje o vjeri ostaje bez potrebnog djelovanja i učinka. Tek po vjerskoj praksi Crkve može, kako za pojedinca tako i za društvo u cijelosti, aktualno značenje vjerske tradicije biti od važnosti. Tako se u aktualnoj religijsko-pedagoškoj diskusiji raspravlja i o pitanju oblika življene vjere, a koji bi bili dostatni u vjeronauku u školi ili u župnoj zajednici.¹¹ Pri tome je značajno reći da treba razlikovati stvarnost u kojoj se nekoga čini povjerljivim prema vjerskoj praksi Crkve u vjeronauku u školi od one stvarnosti koja se događa u župnoj zajednici, a koja se tiče primanja sakramenata inicijacije.

Vjeronauk u školi zahtijeva i njeguje religijski dijalog i sposobnost prosudbe učenika pri čemu dijalogom Crkva posreduje vjeru u susretu s iskustvima i stavovima učenika, sa znanjem i spoznajama drugih predmeta,¹² sa suvremenim pitanjima života i oblikovanja

11 Kada je riječ o vjeronauku u školi, tada se ovdje radi o takozvanom «hermeneutsko-komunikativnom modelu» koji na poseban način želi ostvariti odnos učenika prema njemu upućenom vjeronaučnom sadržaju te isto tako nudi učeniku mogućnost definirajući vlastite (hermeneutski) stavove prema vjeri iste onda tumačiti pred drugima (komunikativni) te s drugima o njima raspravljati. Usp. ROEBBEN, B., *Religious education through times of crisis. Reflections on the future of a vulnerable school subject*, u: ROEBBEN, B. – WARREN, M. (ur.), *Religious Education as Practical Theology. Essays in Honour of Professor Herman Lombaerts*, Peeters, Leuven – Paris – Sterling, 2001., str. 245-272.

12 Može se, konkretno u smislu stalne potrebe dijaloga Crkve sa spoznajama drugih znanstvenih disciplina, uokvirenih u rezultate pojedinih predmeta, postaviti pitanje, naravno iz kršćanske perspektive, je li dijalog kao proces sam sebi svrhom ili je po njemu moguće suvremenom čovjeku ponuditi «posljednju perspektivu» njegova života. Naime, papa Benedikt XVI., neumorno tražeći otvoren dijalog Crkve s drugim znanostima, kao i s društvom i svijetom u cjelini, uporno naglašava da «čovjeka ne otkupljuje znanost. Čovjek biva otkupljen ljubavlju». Kako je ta «bezu-vjetna ljubav» sastavni, ali i osnovni dio vjeronaučnoga sadržaja, naime, Isus Krist koji je otkupio čovjeka, vjeronauk u školi, koji se ne može i ne smije odreći te istine, čini se da je u mogućnosti ponuditi cijeloj školi njezin posljednji smisao. Naime, «znanost može uvelike pridonijeti humanizaciji svijeta i čovječanstva. No ako ju se ne bude usmjeravalo izvan nje same, ona može također uništiti čovjeka i svijet.» U tom smislu, vjeronauk u školi danas se nalazi pred izazovom ostvarenja takva dijaloga s drugim predmetima koji će, kako na znanstvenoj, ali isto tako na duboko vjermičkoj razini, shvaćenoj također kao «znanstveni aparat» Crkve, moći ne samo ostvariti zajedničke ciljeve škole nego i ponuditi smisao cjelokupnom sustavu odgoja i obrazovanja. Vidi ovdje među ostalim: BENEDIKT XVI., *Spe salvi – U nadi spašeni. Enciklika o kršćanskoj nadi*, Dokumenti 149, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 25-26.

svijeta te sa stavovima i spoznajama drugih konfesija, religija i svjetonazora. Na taj način učenici uče pronaći odgovore i vlastite stavove u vjerskim i moralnim pitanjima te ih argumentirano predočiti, odnosno prihvatiti. Tako bismo mogli reći da je upravo religijska prosudbena i dijaloška osposobljenost učenika ona temeljna kompetencija koju posreduje vjeronauk u školi, a koju učenik i mladi čovjek može ostvariti unutar vjeronauka u školi.¹³

3. Oblici dijaloga Crkve i društva putem vjeronauka u školi

O vjeronauku u školi kao mjestu dijaloga Crkve i društva može se govoriti na više različitih načina. S jedne strane misli o takvom dijalogu mogle bi biti uokvirene u sadržajne oblike dijaloga Crkve i društva, naravno, kroz prizmu vjeronauka u školi, a ticala bi se područja kulture, etičkih i drugih svjetonazorskih sustava, političkog karaktera takva dijaloga, kao i onoga koji je nužno vezan za promjene unutar društvenih scenarija života učenika, mladih građana ovoga društva, ali i njihovih roditelja, odnosno punopravnih građana društva, te istovremeno i vjernika Katoličke crkve. S druge strane valja istaknuti: do sada je o vjeronauku u školi te ulozi Crkve u tom kontekstu bilo govora najprije putem činjenice da je Crkva jedino vjeronaukom u školi sustavno prisutna unutar društvene javne institucije, točnije, škole. To svakako valja uvijek naglašavati, no upravo zbog toga što je Crkva prisutna na sustavan i kontinuiran način u društvu vjeronaukom u školi, vjeronauk u školi valja promatrati i u drugom kontekstu. Naime, upravo taj i takav predmet jedan je od pokazatelja svih kulturoloških, filozofskih i svjetonazorskih mijena koje se događaju s čovjekom današnjice nego je on, zbog mjesta na kojemu se nalazi, istovremeno i aktivan sudionik sveukupnoga takvog procesa.¹⁴ Drugim riječima, o vjeronauku u školi valja govoriti i kao o mjestu kojim će Crkva ne samo najistinitije i najkonkretnije moći „detektirati“ sve navedene mijene kao fenomene nego već

13 Više o naravi i utemeljenju katoličkoga vjeronauka u školi vidi u: HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 3-15.

14 Usp. PAVLOVIĆ, A., *nav. dj.*, str. 197-199.

unutar školskoga sustava, ad intra, ulaziti javno u dijalog i raspravu s konkretnim životom učenika ovoga društva.¹⁵ Preko takva dijaloga i po njemu vjeronauk otvara mogućnosti bezbrojnih područja susreta o kojima će, naravno samo nekima, ovdje biti riječi.

3.1. Vjeronauk u školi i dijalog Crkve i društva na široj političkoj razini

Kronološki gledano, o dijalogu Crkve i društva, a kroz prizmu vjeronauka u školi, može se promišljati u dva vremenska perioda. Prvi se svakako odnosi na ono vrijeme koje je, nakon dugogodišnjih javnih, znanstvenih i stručnih rasprava, kao rezultat imalo *Ugovor između Svete Stolice i Vlade Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture*¹⁶ te provedbeni *Ugovor između Vlade Republike Hrvatske i Hrvatske biskupske konferencije o katoličkom vjeronauku u javnim školama i vjerskom odgoju u javnim predškolskim ustanovama*.¹⁷ „Nakon sedmogodišnjeg iskustva vjeronauka u školi“, rekao je tadašnji predsjednik Vijeća Hrvatske biskupske konferencije za katehizaciju mons. Marin Srakić u prigodnom govoru pri potpisivanju provedbenoga Ugovora, „radujemo se što se tope sante leda hladnoće koja je desetljećima bila prisutna u društvenim odnosima, naročito između škole i Crkve“.¹⁸ Kako je izgledao dotadašnji dijalog među navedenim institucijama, možda najbolje opisuje u svom prigodnom govoru istoga dana, tadašnji ministar prosvjete i športa mr. Božidar Pugelnik, kada kaže: „Vlada Republike Hrvatske i Hrvatska biskupska konferencija, u ozračju tolerancije i osobitog međusobnog uvažavanja, pripremale su i dogovarale odredbe ovoga Ugovora“, te nadodaje: „Potpisivanjem ovoga Ugovora ostvarujemo uvjete za sustavniju povezanost u odgojno-obrazovnom djelovanju na postizanju zajedničkih ciljeva u školskom vjeronauku, kako bi

15 Usp. BIESINGER, A., *Was gewinnen Schülerinnen und Schüler durch den Religionsunterricht?*, u: KatBl 6/2001., str. 423-425; HOBELSBERGER, H., *Wertorientierung und ethische Handlungsbereitschaft bei Jugendlichen. Gesellschaftliche Bedingungen und ihre Auswirkungen auf Wertbildungsprozesse*, u: KatBl 4/2001., str. 241-248.

16 Ugovor je potpisan u Zagrebu 19. prosinca 1996. godine.

17 Ugovor je potpisan u Zagrebu 29. siječnja 1999. godine.

18 Vidi u: NACIONALNI KATEHETSKI URED HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Katehetski glasnik* (dalje u tekstu: KG) 1/1999., str. 30-31, ovdje 31.

temeljne kršćanske vrednote bile skladno utkane u cjelokupni odgoj mladih naraštaja koji se, u svom temeljnom ustavnom pravu na slobodu vjere, opredjeljuju za pohađanje školskoga vjeronauka i primanje kršćanskog odgoja.¹⁹ Vrijeme koje dolazi nakon potpisivanja Ugovora, a traje zapravo sve do danas, drugi je vremenski period koji bismo mogli promatrati u nakani stalnog propitivanja Ugovora, statusa vjeronauka u školi, te na određeni način stalnim preispitivanjem i traženjem pravoga puta dijaloga između različitih političkih svjetonazora i Crkve, medijskih natpisa i Crkve te manje istinskoga i iskrenoga znanstvenog i stručnog dijaloga, odnosno susreta.²⁰

Sva su ta promišljanja o vjeronauku u školi, ili, pak, o vjerskom odgoju u predškolskim ustanovama, dio određenih društvenih

19 Vidi u: *KG 1/1999.*, str. 32.

20 Ovdje donosimo samo neke članke pojedinih dnevnih listova koji, s obzirom na sadržaj, ali i na kontinuirano postavljanje pitanja vjeronauka u školi, te u tom smislu aktivnog djelovanja Crkve unutar društva, stalno dovode u pitanje ne samo potrebu takvoga predmeta unutar odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj nego i na određeni način neargumentiranim stavovima stvaraju negativno ozračje oko nastojanja provedbe Ugovorima danih mogućnosti. Naime, i prije nego se potpisao provedbeni Ugovor, pritisak određenih medija, a preko njih određenih ideoloških i političkih strujanja, kontinuirano je stvarao negativno ozračje. Tako, na primjer, Miroslav Wranka (*Glas Slavonije*, 24. listopada 1998., str. 15), pod naslovom *Nove podjele u školskim klupama*, gdje se unutar teksta – kako bi se čitatelja još više zastrašilo – nalazi fotografija vojnika pod punom ratnom opremom, piše: „Vlast bi se trebala držati ustavne odredbe o Hrvatskoj kao sekularnoj državi i podučavanje vjerskog odgoja prepustiti Crkvi u crkvenim prostorijama“, te nadodaje: „očito se nije razmišljalo o tome kako će ta vrsta opredjeljivanja u nacionalno i vjerski heterogenim sredinama stvoriti psihološki pritisak na djecu i roditelje koji nisu katolici, kao i neugodne podjele i etiketiranja u školskim klupama. Osim toga, ne zadire li se u temeljna ljudska prava time što se omogućuje roditeljima da svoju djecu mlađu od 15 godina pisanom izvjavom obvežu na slušanje katoličkog vjeronauka?“ Vidi još: DUJMOVIĆ, K., *Izgon Boga iz školskog imenika*, u: *Vjesnik*, 15. travnja 2000., str. 4; KALOGJERA BRKIĆ, I. – PAVIČIĆ, D., *Duplo više vjeronauka u školi*, u: *Jutarnji list*, 21. siječnja 2008. Ovome valja pridodati da je i provedba vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama izazivala stalne reakcije, ponajprije negativne, u okviru različitih medija, kako tiskovnih tako i elektroničkih. Kao primjer „zgražanja“ nad uvođenjem vjerskog odgoja u predškolske ustanove ovdje donosimo tekst Udruge Protagora, Udruge za zaštitu prava ireligioznih osoba i promicanje ireligioznog poimanja svijeta, koja između ostaloga tvrdi: „Kao što je bila neprihvatljiva prisilna ateistička indoktrinacija u odgojnom sustavu bivše socijalističke države, tako je neprihvatljivo i sadašnje korištenje javnih odgojnih ustanova za religioznu indoktrinaciju, toliko više što smatramo da provedba vjeronauka u školama i dječjim vrtićima nužno dovodi do segregacije i diskriminacije djece i mladih.“ Zabrinuti tako za djecu koju Crkva indoktrinira, članovi ove Udruge postavljaju pitanja: „Zar se ti roditelji ne pitaju što će to u nježne i podatne dječje duše uliti vjeroučitelji u čije su duše također bile ulivene religiozne dogme dok su im duše bile nježne i podatne? Zar ih ne zabrinjava mogućnost da će nježne i podatne duše njihove djece biti osakaćene upravo u sposobnosti kritičkog mišljenja i slobodnog odlučivanja? I završavaju: „A upravo to bi se moglo dogoditi djeci koja u život kreću na koljenima, ruku skrušeno sklopljenih pred izmišljenim autoritetom.“ Vidi: www.protagora.hr (tekst potpisuje POLIĆ, M.), objavljeno 16. rujna 2008.

i medijskih krugova, koji s vremena na vrijeme, ali uvijek kontinuirano, iznalaze različite prigode dovesti vjeronauk u školi u pitanje te se najprije u medijskoj tiskanoj javnosti, ne pretjerano istinito, piše i razmišlja o tom predmetu. Naravno, tome se tada pridodaju i mnoga druga područja crkvenoga djelovanja u društvu ili druga pojedina pitanja Ugovora potpisanih između Vlade Republike Hrvatske i Svete Stolice, odnosno Hrvatske biskupske konferencije. Pri tom valja primijetiti kako se o vjeronauku u školi, napose u nekim „jakim političkim vremenima“, kao što su predizborne kampanje neovisno kakva tipa, uvijek govori i u okviru političkih rasprava. To nije nikakav „hrvatski fenomen“. Naime, vjeronauk u školi česta je tema i drugih političkih sustava mnogih europskih i drugih zemalja.²¹ Ono što je, čini se, „hrvatski fenomen“, moglo bi se opisati na sljedeći način. U mnogim europskim zemljama vjeronauk u školi načelno

21 Ovdje najprije podsjećam na raspravu o vjeronauku u školi na njemačkom govornom području u okviru uvođenja novoga predmeta *Lebensgestaltung-Ethik-Religionskunde*. Naime, u travnju 1996. godine Brandenburški pokrajinski parlament usvojio je novi „Zakon o školama u pokrajini Brandenburg“. Ne samo da je tim zakonom dokinuta dotadašnja reforma školstva u toj pokrajini nego je uveden novokoncipirani spomenuti predmet, a istovremeno se odlučilo dotadašnji model konfesionalnoga vjeronauka u školi urediti izvan redovite školske satnice, što je bilo protivno temeljnom njemačkom zakonu o školstvu (čl. 7., t. 3.). Rasprave su, naravno, zahvatile šire političko i društveno sučeljavanje, kako na formalnoj političkoj i crkvenoj razini tako i na onoj široko medijskoj, te se slobodno može reći kako traju i danas. Usp. HANEKE, B., *Der Streit um „LER“ – Ein Streit um die Wertgrundlagen unserer Gesellschaft*; HAHN, U., „LER“ kontra *Religionsunterricht – Der Streit im Bundesland Brandenburg und seine Folgen*; VETTE, M., *Religionsunterricht/ „LER“ – Eine Frage der Toleranz?*; BLÖCKL, E., *Religionsunterricht und Ethikunterricht. Zusammenhänge und Unterschiede*. Navedeni članci nalaze se u: *Politische Studien. Zweimonatszeitschrift für Politik und Zeitgeschichte*, 47 (1996) 350, str. 71-101. Vidi još o ovoj temi: BIESINGER, A. – HÄNLE, J. (ur.), *Gott – mehr als Ethik. Der Streit um LER und Religionsunterricht*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, Freiburg, 1997.; LANGE, Ch., *Lebensgestaltung-Ethik-Religionskunde (LER). Konzeption und Stand der Entwicklung*, u: BATTKE, A., nav. dj., str. 302-309. Nadalje, izvješća raznih zemalja koje su sudjelovale u nedavno završenom projektu pod nazivom „Vjeronauk u školi u Europi“, u organizaciji Vijeća Europskih biskupskih konferencija i Talijanske biskupske konferencije, vrlo često napominju poteškoće ili oko provedbe Ugovora koje su pojedine države potpisale sa Svetom Stolicom ili, pak, oko provedbe zakona koji omogućuju ustanovljenje i redovitu provedbu katoličkog konfesionalnog oblika vjeronauka u školi. Upravo zbog nedorečenosti kvalitetnoga dijaloga, istovremeno i nedostatka pozitivne političke volje, u nekim se zemljama uviđa pretvorba konfesionalnog modela vjeronauka u školi u predmete koji su načelno religijski, a istovremeno su ipak izgubili konfesionalno obilježje. Više o tome u: *L'insediamento della religione risorsa per l'Europa*, Atti della ricerca del Consiglio delle Conferenze Episcopali d'Europa – Conferenza episcopale Italiana servizio nazionale per l'IRC (a cura di), Elledici, Leumann TO, Torino, 2008.; PAŽIN, I., *Vjeronauk u školi u Europi*, u: KG, 7 (2009) 2, str. 33-39; PERANIĆ, A., *Katolički vjeronauk u školi u Europi*, u: KG, 7 (2009) 2, str. 96-99; RAZUM, R., *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijskopedagošku i katehetsku teoriju i praksu*, Glas Koncila, Zagreb, 2008., str. 149-166.

je shvaćen i prihvaćen kao sastavni dio školskoga sustava. U tim se zemljama manje raspravlja o vjeronauku kao predmetu, dok se rasprava puno više usredotočava na konfesionalno opredjeljenje vjeronauka kao predmeta. Naime, kritičari konfesionalnoga modela vjeronauka u školi većinom se bore ili za etiku ili neutralnu religijsku nastavu na kojoj bi mogli sudjelovati svi učenici, neovisno o njihovoj religijskoj opredijeljenosti. Takva bi nastava, bez obzira radilo se o etici ili religijski neutralnom predmetu, naravno bez utjecaja Crkve i vjerskih zajednica pri organiziranju takvih predmeta, vodili temeljnim normama društvenoga suživota, razumijevanja različitih religija te religijskoj, odnosno vjerskoj toleranciji.²² Ovakav je stav npr. vrlo proširen u istočnoj Njemačkoj i Berlinu gdje je sekularna tradicija vrlo jaka i gdje je većina građana, vjerski gledano, neopredijeljena, točnije – ne pripada niti jednoj vjerskoj zajednici. „Hrvatski fenomen“ je, zanimljivo, u usporedbi s navedenim prostorima Njemačke, vrlo sličan, s tim što bi se moglo reći da ima svoj „specifikum“. Naime, u političkim i javnim raspravama o vjeronauku u školi u Hrvatskoj nerijetko se već navedenim prijedlozima (etika, neutralni predmet, zahtijevana distanciranost Crkve) pridodaje i onaj agresivni prijedlog vraćanja Crkve u strogo crkvene prostore, što još uvijek, nažalost, odaje destruktivni mentalitet mnogobrojnih koji se u takvim raspravama javljaju za riječ: od pojedinaca, nevladinih udruga, pa sve do na hrvatskoj političkoj sceni priznatih političkih stranaka. Nasuprot tome, Katolička crkva, zajedno s drugim vjerskim zajednicama kojima mnogi koji se izjašnjavaju protiv konfesionalnog obli-

22 Iako je u posljednjih nekoliko godina i na hrvatskom području bilo uvijek iznova govora o potrebi uvođenja takvoga predmeta, premda je to pitanje već u počecima devedesetih godina prošloga stoljeća unutar stručnih promišljanja teoloških i znanstvenika drugih područja profilirano, rasprava se o ovim pitanjima iznova povela nakon objavljivanja radnoga nacrtu razvojnog dokumenta Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske *Nacionalnog okvirnog kurikulumu*, krajem 2008. godine. O ovome posebno vidi u: BARIČEVIĆ, J., *O društveno-humanističkom području u Prijedlogu NOK-a općenito i o predloženoj novom predmetu religijske kulture kao alternativni konfesionalnom vjeronauku u osnovnoj i srednjoj školi posebno*; HOBLAJ, A., *Predloženi novi predmet religijske kulture u usporedbi s europskim poučavanjem o religijama i vjerovanjima*; ŠIMUNOVIĆ, M., *Konfesionalni model vjeronauka u školi i prijedlog njemu alternativnoga predmeta religijske kulture*; PAŽIN, I., *Promišljanja o Nacionalnom okvirnom kurikulumu i religijskim kulturama*. Svi članci se nalaze u: KG, 7 (2009) 1, str. 54-98. Vidi nadalje: *Komentar dr. Alojzija Hoblaja, pročelnika Katedre religiozne pedagogije i katehetike na KBF-u u Zagrebu*, u: KG, 2 (2000) 3, str. 145-151; JURIŠIĆ, P., *Predmet „Kultura religija“ s aspekta Katoličke Crkve*, u: KG, 3 (2001) 1, str. 137-144.

ka vjeronauka i pripadaju, tumači konfesionalni oblik vjeronauka u školi kao jedini pravedni, odnosno najoptimalniji model vjeronauka. Mišljenja su, načelno govoreći, da neutralna vjeronaučna nastava ne može voditi stvarnom razumijevanju religija kao što ne može dovesti do razvoja religijske i vjerske tolerancije. Osnovni je razlog tome što u takvim predmetima ne postoji mogućnost da do izražaja dođe životna unutarnja snaga vjere te njezin nalog za traženjem i naviještanjem prave Istine. Upravo to mišljenje pokazuju i rezultati nedavno završenoga projekta na europskoj razini koji se bavio pitanjem vjeronauka u školi.²³

S obzirom, dakle, na današnju dimenziju dijaloga između Crkve i države, a uokvirenu u razmišljanja na izričito političkoj razini, zaključno se može reći sljedeće: Crkva i društvo, s obzirom na političke rasprave, u biti ne vode izravni i međusobni kvalitetni i iskreni dijalog o pitanjima i području crkvenoga djelovanja unutar društva, a kroz prizmu vjeronauka u školi. Taj dijalog kao da je ostavljen te podržan u sučeljavanju Crkve s onim, manje-više neistinitim, argumentacijama koje se vrlo često pojavljuju u pisanim i drugim medijima.²⁴ To, među ostalim, potvrđuju i mnogi predmeti koji, kako Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa tako i institucijama Hrvatske biskupske konferencije, bivaju s vremena na vrijeme poslani i preko institucija pravobranitelja za razna područja koja, nerijetko, svoj izvor imaju u političkim opcijama lijevoga centra.²⁵

23 Usp. *Vjeronauk – resurs za Europu. Sažetak i perspektive. Završni dokument projekta: Vjeronauk u Europi*, u: KG, 7 (2009) 1., str. 112-117; Kongregacija za katolički odgoj, *Vatikansko pismo o vjeronauku u školi*, u: KG, 7 (2009) 3., str. 119-126.

24 Usp. ČRPIĆ, G., *Društvo – Crkva: školski vjeronauk kao ispit dijaloga Crkva – društvo*, u: KG, 5 (2004) 1., str. 22-25.

25 U tom smislu valja spomenuti, a čini se hrvatskoj javnosti ne previše poznatu, Kolektivnu pritužbu Međunarodnog centra za pravnu zaštitu ljudskih prava (Interights) podignutu 10. listopada 2007. godine protiv Republike Hrvatske, a koju je u ime glavnog tajnika Vijeća Europe, Tajništva Europske socijalne povelje te Opće uprave za ljudska prava, potpisao izvršni tajnik. Iako je Kolektivna pritužba ponajprije usredotočena na, kako se navodi, diskriminirajuću moguću provedbu zdravstvenoga odgoja, protiv koje, navodno, Vlada Republike Hrvatske ne poduzima ništa ili poduzima malo, u nekoliko se navrata piše i govori i o vjeronauku u školi, upravo kroz prizmu diskriminirajućih odnosa prema nekim skupinama građana Republike Hrvatske. Tako, na primjer, u poglavlju pod naslovom „Činjenično stanje“ (II. 4.) piše: „... učenici su informirani o spolnom i reproduktivnom zdravlju i kroz nastavu vjeronauka (katoličkog) koji poučavaju učitelji s diplomom teologije te časne sestre. Prema nekim izvještajima dosta je informacija pristrano, netočno i diskriminirajuće u odnosu na teme npr. kontracepcije, pobačaja i homoseksualnosti. U kontrastu s minimalnom količinom predavanja o spolnom i reproduktivnom zdravlju u općim obveznim

Za razliku od takva načina vođenja dijaloga, valja reći da se, s obzirom na suradnju službenih institucija Hrvatske biskupske konferencije s jedne strane te Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, kao i Agencije za odgoj i obrazovanje s druge strane, u okviru različitih područja suradnje taj dijalog odvija na visokokvalitetnoj razini.²⁶ On, koji je najprije utemeljen na Ugovorima, vidljiv je danas na različitim područjima djelovanja oko provedbe vjeronauka u školi i vjerskog odgoja u predškolskim ustanovama. Taj je dijalog uočljiv od zajedničke suradnje u izdavanju svih relevantnih vjeronaučnih sadržaja, preko suradnje u okviru cjelovitoga projekta trajne izobrazbe vjeroučitelja i njihova napredovanja u različitim zvanjima do, konačno, suradnje i na različitim zajedničkim izvannastavnim projektima.

Crkva je, promišljajući o vjeronauku u školi, svjesna stalnih potreba unutarnjih promjena, odnosno kvalitetnijega razvoja na različitim područjima.²⁷ Unatoč tome, čini se da mnogi koraci koji su u posljednjih godina učinjeni, a uvelike doprinose i razvoju školstva općenito, ali i društva na poseban način, ne bivaju javno

predmetima, u vjeronauku za osnovne škole u sedmom i osmom razredu 17 sati odvaja se za poučavanje o pitanjima spolnosti. Nadalje, iako se radi o izbornom predmetu, pohađa ga oko 90% učenika, što ga čini ključnim izvorom odgoja i obrazovanja o spolnosti za osnovnoškolce.“ U više navrata, ali uvijek kroz prizmu zdravstvenoga odgoja, taj se Dokument, dakle, dotiče i vjeronauka u školi. O govoru o nacionalnom kurikulumu (III. 83) tumači: „Fragmentarni nacionalni kurikulum koji se podučava često pokazuje visok stupanj pristranosti u smislu prikladnih modela obitelji, rodni i spolnih stereotipa, te reproduktivnog zdravlja. To se naročito odnosi na nastavu vjeronauka gdje se spolnost razmatra samo u kontekstu braka i reprodukcije, gdje se ne iznose točni i objektivni podaci vezani uz upotrebu prezervativa, kontracepciju i pobačaj, te se homoseksualnost opisuje kao 'grešan' oblik seksualnosti.“ Na kraju teksta, među zaključcima čitamo: „Imajući u vidu spomenuto nepridržavanje obaveza iz Povelje, Republika Hrvatska trebala bi... povući odobrenje i potporu bilo kojem postojećem školskom programu koji, bilo da je izvannastavni ili dio nacionalnog kurikuluma, uključuje komponentu odgoja i obrazovanja o spolnosti, a diskriminacijski je i neutemeljen na dokazima.“ Što se dogodilo s prijedlogom zdravstvenoga odgoja udruge GROZD, poznato nam je svima. Usp. *Kolektivna pritužba – Međunarodni centar za pravnu zaštitu ljudskih prava (INTERIGHTS) protiv Republike Hrvatske* (10. listopada 2007.), Pritužba – neslužbeni prijevod s engleskog jezika, Pritužbu uputio: Izvršni tajnik u ime Glavnog tajnika Vijeća Europe, Tajništvo Europske socijalne povelje, Opća uprava za ljudska prava – DG II, Vijeće Europe (F-67075 Strasbourg CEDEX, Francuska).

26 Više o cjelokupnoj problematici vidi u: HOBLAJ, A., *Binarni sustav ostvarivanja školskog vjeronauka i osposobljavanje vjeroučitelja na visokim crkvenim učilištima*, u: KG, 7 (2009) 2, str. 57-91.

27 Usp. BOZANIĆ, J., *Govor prigodom Akademije o 15. obljetnici katoličkog vjeronauka u školi*, u: KG, 6 (2008) 1, str. 13-16, ovdje 15.

uočeni,²⁸ još manje priznati od, čini se, vrlo utjecajnih medijskih i drugih pokreta, koji ciljano djeluju te svoje argumente, vrlo često otvorene i žustro upućene protiv vjeronauka i djelovanja Crkve unutar društva, nisu spremni približiti onim promjenama koje Crkva čini na području vjeronauka u školi.²⁹ Možda je tome kriva i činjenica što niti jedna politički relevantna stranka u Republici Hrvatskoj nema

28 Ne ulazeći ovdje u mnoga područja sveukupne brige Crkve oko vjeronauka u školi, izdvajamo kao primjer unutarnjeg razvoja vjeronauka samo trajnu izobrazbu vjeroučitelja na nacionalnoj razini, kao projekt Nacionalnog katehetskog ureda Hrvatske biskupske konferencije, naravno, u suradnji s Ministarstvom znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske kao i Agencije za odgoj i obrazovanje. Naime, u posljednjih je osam godina trajna izobrazba vjeroučitelja, s obzirom na teme, usredotočena najprije na međupredmetnu korelaciju vjeronauka s raznim drugim predmetima osnovne ili srednje škole u Republici Hrvatskoj i njihovim programima. U tom su smislu ili kao predavači ili kao voditelji radionica na takozvanim katehetskim školama bili prisutni istaknuti stručnjaci i znanstvenici, kao i nastavnici raznih profila: od djelatnika Instituta Ruđer Bošković preko znanstvenika i stručnih djelatnika različitih fakulteta (Filozofski, Učiteljski, Pedagoški, Prirodnoznanstveni) do pedagoških djelatnika, psihologa i socijalnih radnika kao i djelatnika institucije Transparency international Hrvatske. Istovremeno je prilično intenziviran odnos među predstavnicima različitih konfesija koji su aktivni sudionici katehetskih škola. Koliko je to važno za dobro učenika i cjelokupnoga razvoja demokratske transparentnosti društva u Hrvatskoj, pokazuje i činjenica da su se, na primjer, nakon katehetske škole „Vjeronauk u društveno-religijskom kontekstu“ (2008.) više stotina djece i učenika konkretno upoznali sa životom i radom drugih konfesija i vjerskih zajednica posjećujući islamske vjerske centre, baptističke vjerske zajednice, pravoslavne i židovske vjerske institucije te se isti proces odvijao i odvija i danas na različitim razinama suradnje vjerskih zajednica i škole. Uz to, posljednjih je godina trajna izobrazba vjeroučitelja usmjerena i na organiziranje susreta s mnogim dramskim umjetnicima, kazališnim centrima, književnicima i pjesnicima te drugim glazbenim i kulturnim umjetnicima, kojima je cilj kako vjeroučitelja tako onda i vjeronauk, konkretnije Crkvu na ovim prostorima, učiniti dijelom kulturnoga dijaloga koji na poseban način, ovisno o kojoj se kulturnoj sceni radi, želi promatrati i raspravljati o različitim problemima stalno se upoznavajući s uvijek novim načinom izražavanja i artikulacije određenih problema društva općenito i čovjeka konkretno. Uistinu je šteta što javni i drugi društveni mediji u tom smislu ne primjećuju nastojanja Crkve koja, konačno, želi samo davati vlastiti doprinos općem dobru čovjeka i društva, pokušavajući ga uvijek iznova promatrati kao osobu u cijelosti.

29 Naravno da upravo u tom kontekstu valja shvaćati, u hrvatskom društvu još nedovoljno kvalitetno artikuliranu, raspravu o odnosu Crkve i države u jednoj laičkoj ili, pak, laicističkoj državi, na koju se mnogi djelatnici u medijima ili u političkim društvenim krugovima pozivaju. U tom smislu čini mi se značajnim ovdje iznijeti misli Sitruka kao poziv stvaranju iskrenije i intenzivnije razine dijaloga: „Sloboda religije je prirodno pravo koje država treba priznati, jer ono prethodi državi i državu nadilazi. Stoga se pravna država ne smije zadovoljiti tim da religijsku slobodu jednostavno tolerira. Uloga je države tu slobodu poticati. Naime, društvo nije laicističko, ali je ono laičko, obveza koja vodi pluralizmu. Rasprava o slobodi religije ne smije se vrtjeti oko značenja treba li takvu slobodu poštivati, nego ju poticati. Neki, u ime laičnosti, zahtijevaju da država ni na koji način ne potiče i podupire ulogu vjere i religije u društvu, dok se za druge oblike slobode bespredmetno bore i od države očekuju da ih potiče, kao što je sloboda političkog, kulturnog, sportskog i drugog načina izražavanja i djelovanja. Pozvani smo naći suvremeno rješenje na temelju kojega će državna potpora svih religijskih i vjerskih opredjeljenja, a koja očigledno doprinose općem dobru, biti ne samo shvaćena kao privilegij nego priznata kao demokratsko pravo.“ SITRUK, J., *Stato, religioni, laicità*, u: *Il Regno-documenti*, 1 (2004) 1, str. 47-51; ovdje 49.

zapravo politički razvijen program ili „platformu“ dijaloga i konkretnoga načina promišljanja u radu s i prema vjerskim zajednicama na ovome području.

3.2. Vjeronauk u školi kao mjesto dijaloga Crkve i društva na znanstvenoj i stručnoj razini

Kako su svi predmeti unutar odgojno-obrazovnog sustava škole zapravo isječci stvarnosti u kojoj učenik živi, svi oni, na određeni način, imaju svoje utemeljenje u njima vlastitim epistemološkim znanstvenim disciplinama,³⁰ čijih su postignuća istovremeno rezultat ili posljedica. U tom smislu o dijalogu Crkve i društva, na znanstvenoj i stručnoj osnovi, može se govoriti na dvije različite razine. Jedna se, tako, odnosi na istinski dijalog teologije, kao temeljne znanosti vjeronauka u školi, s drugim društveno-humanističkim, prirodznanstvenim te inim znanstvenim disciplinama, čija se postignuća slijevaju u njima bliske predmete unutar odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj. Druga je razina takva dijaloga ona koja na poseban način počiva, s obzirom na konkretnu provedbu vjeronauka u školi, s jedne strane na postignućima religijske pedagogije i katehetike kao znanstvene discipline te, s druge strane, onih disciplina koje su usko vezane za razvoj znanja i drugih obilježja pojedinih predmeta unutar školskog sustava. Konkretni, dakle, dijalog između vjeronauka u školi kao predmeta s drugim predmetima školskoga sustava nužno je vezan za dijalog onih znanosti koje – epistemološki gledano – bivaju shvaćene kao izvorna uporišta pojedinih predmeta. U tom smislu vjeronauk može biti i jest najbolji pokazatelj ostvarenja dijaloga teologije kao znanosti, odnosno religijske pedagogije i katehetike kao znanstvene discipline, s drugim znanostima. Još i više: vjeronauk nije samo konkretan pokazatelj razvoja teologije kao znanosti, te onda i njezine mogućnosti ostvarenja dijaloga s drugim znanostima, nego je on mjesto preispitivanja suvremenih i aktualnih polazišta i ostvarenja teologije kao znanosti uopće te njezina

30 Usp. RAUSCHER, E., *Religion im Dialog. Fächerverbindung. Projektstruktur. Religionsunterricht*, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris, Frankfurt, 1991., str. 98.

značenja za suvremenog čovjeka i društvo koje teologija konkretno susreće u životu učenika.³¹

3.2.1. Dijalog teologije s drugim znanostima kroz prizmu odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj

Tko pokušava sagledati razvoj odgojno-obrazovnog sustava u Europi, taj će, prateći sve dokumente koji su nastali od utemeljenja Europskoga vijeća pa sve do danas, posebno pak analizirajući dokumente posljednjega desetljeća, moći vrlo dobro shvatiti kamo kroči cjelokupni odgojno-obrazovni europski sustav.³² Naime, možda

31 Teologija koja ne dotiče konkretnu stvarnost čovjeka ili pak ne dopušta da ju konkretan čovjek dotakne, ne može biti dostojna vrednovanja i tumačenja Božjega utjelovljenja. Kako, na primjer, znanost o perikopama tako i teologija inkarnacije ne dopušta da ijedno područje ljudskoga života bude neprikladno (ili čak nepodobno) bilo kojem evandeoskom izvještaju. Dok tako egzegeza traži i tumači važnost biblijske objave, dogmatika čuva sadržajni identitet vjere. I upravo je na toj razini – ali ne da bi se možda pastoralna teologija stavljala u poziciju iznad drugih disciplina – zadaća pastoralne teologije podsjetiti uvijek i iznova sve druge discipline da svijet i život stvarnoga čovjeka, u njegovu konkretnom «kontekstu», ne smije izbljediti putem različitih pomalo nekonkretnih ili pak apstrahirajuće iznesenih činjenica. Ili, riječima Arensa: «Teološka teorija ima ograničen doseg: ona pročišćava religijski govor, propitkuje kršćansku praksu, podvrgava vjeru otpornosti javnih argumenata i javne kritike. Teološka je teorija međudio između prakse i prakse. Teologija živi u praktičnome kontekstu i od njega. Ona pronalazi svoju podršku u praktičnim vjerskim tekstovima i činima.» Tako razmišljajući, smjelo bi se reći da je sva teologija zapravo praktična znanost. Naime, svakoj je teologiji naložen odnos prema riječi Božjoj. Zadaća joj je riječ Božju omogućiti u svako vrijeme kao događaj! Ona ima zadaću propitivati «znakove vremena» i teološki ih odgovorno tumačiti. Božja objava, koja je temelj teologije, zahtijeva konkretni odnos prema iskustvu, prema praksi, u konačnici prema životu. Praktična, pastoralna teologija, u usporedbi s drugim teološkim područjima, kao znanstvena teorija, izričito tematizira novu, upravo sada ostvarujuću praksu Crkve. Teološki su fakulteti pozvani danas djelovati tako da teže određenim ciljevima. Međutim, ponekad se ciljevi kojima se teži nalaze onkraj svake neposredne i djelomične svrhe. Ciljevi ne bi smjeli biti ništa drugo doli spoznaja prave Istine i ostvarenje iskonskih životnih i kršćanskih vrijednosti. Suvremena pastoralna teologija, na putu traženja prave Istine te najboljeg mogućeg ostvarenja iskonskih vrijednosti, pokušava – iščitavajući sadašnju praksu života vjere – proučiti, prosuditi, a onda i pronaći pravi način govora i života suvremenog čovjeka. Vjeronauk u školi u tom je smislu jedinstveno mjesto stalnoga praćenja i tumačenja života mladoga čovjeka te mjesto uvijek potrebnoga postavljanja pitanja teologije kao znanosti općenito i njezine konačne svrhe, te pastoralne teologije posebno. Ono što je katehetska znanost pridonijela, te što pokušava unutar vjeronauka u školi pružiti mladome čovjeku, nikako se ne može i ne smije poistovjećivati s „miniteologijom“, ukoliko je stalni poziv stvaranju dijaloga unutar pojedinačnih teoloških disciplina. Usp. ARENS, E., *Theologie impliziert Handeln. Das Institut für Kontextuelle Theologie*, u: *Orientierung*, 52 (1988) 2, str. 219-223; JÜNGEL, E., *Das Verhältnis der theologischen Disziplinen untereinander*, u: JÜNGEL, E. – RAHNER, K. – SEITZ, M., *Die Praktische Theologie zwischen Wissenschaft und Praxis*, München 1968., str. 11-45, ovdje 40; BEINERT, W., *Von den Zeichen der Zeit (I). Zeichen der Zeit - Deutung der Zeit - Antworten aus dem Evangelium*, u: *Anzeiger für die Seelsorge*, 108 (1999) 6, str. 507-520.

32 Usp. ZANI, V. A., *Formare l'uomo europeo. Le sfide per la scuola*, u: *L'insegnamento...*, str. 26-46.

kao ni jedan drugi dokument, strateški cilj obrazovnog sustava budućnosti Europe donosi i opisuje *Lisabonska agenda* iz 2000. godine pod naslovom *Na putu u Europu inovacije i znanja*, kada kaže: „Europa mora postati takav gospodarski i ekonomski sustav koji se najprije temelji na sposobnosti tržišnog natjecanja i dinamičnoga znanja te koja je u stanju ostvariti gospodarski rast, zajedno s boljim radnim mjestima.“³³ Pet godina kasnije, u *Dokumentu o transparentnosti kvalifikacija i kompetencija* (1. siječnja 2005.) sve to biva još više konkretizirano te bi se, načelno, moglo zaključiti sljedeće: a) obrazovanje se stavlja u odnos između postojećih i nastajućih ekonomskih aspekata te postaje najvažnijim pogonom društvenoga života i kompleksnoga fenomena globalizacije; b) promatrajući globalizaciju kao gospodarski i ekonomski integracijski proces, nastaje tzv. fenomen novoga funkcionalizma, gdje funkcionalne discipline i znanosti bivaju stavljene na pijedestal obrazovanja, dok vrijednosno usmjereni sadržaji doživljavaju svoju marginalizaciju te c) na takav način nastaje nova hijerarhija znanja koja u potpunosti apstrahira one sadržaje i vrijednosti koji su zapravo osnova i temelj priopćavanja znanja. Riječ je, dakle, o specijalizaciji znanja koje vodi do procesa parcijalizacije znanja.³⁴ Sve su ove spoznaje, pa i „obrazovni imperativi“, postal I sve više postaju temelj odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj, tom „društvu znanja“. Postavlja se, naravno, načelno pitanje: može li u takvoj koncepciji škole vjeronauk u školi, nošen religijskom pedagogijom i katehetikom kao temeljnom znanosti, ostavljen, kako se često dobiva dojam, od drugih teoloških znanstvenika i stručnjaka samo pojedincima kao njihovu vlastitu području rada, sačuvati iskren i ravnopravan dijalog Crkve i društva unutar školskoga sustava, bez intenzivnijega sudjelovanja teologije u dijalogu s drugim znanostima koje, kako vidimo, bivaju stavljene na „pijedestal“ obrazovanja? Nije li teologija na poseban način i kroz prizmu vjeronauka u školi kao projekta cijele Crkve,³⁵ a ne samo jedne njezine znanstvene discipline, pozvana preispita-

33 S obzirom na zaključke i tekst Agende, vidi: http://www.europa.eu.int/comm/lisbon_strategy/index_en.html

34 Usp. ZANI, V. A., nav. dj., str. 34-36.

35 Usp. CT, br. 61.

ti ne samo tipično katehetski aksiom „vjernosti Bogu i vjernosti čovjeku“ kao svoga djelovanja nego tražiti odgovor, kako nas upozorava Benedikt XVI., na pitanje kako premostiti čisto funkcionalnu racionalnost prema egzistencijalnim pitanjima racionalnosti te na taj način pridonijeti prijelazu od relativizma do svjetla vjere, a ne samo znanja?³⁶

Crkva, čiji je cilj inkarnacija evanđelja u kulturu, vlastitu čovjeku i konkretnome društvu (usp. GS 41), u suvremenim pitanjima odgoja i obrazovanja stoji pred mnogim izazovima. Nekima od njih vjeronauk u školi još može dostojno odgovoriti. S nekima će se, jedino uz podršku intenzivnijega dijaloga teologije kao znanosti s drugim znanostima, moći dostojno nositi. Promatrajući, naime, kršćanski odgoj čovjeka kao krajnji cilj crkvenoga djelovanja u vjeronauku u školi, Crkva – s obzirom na taj krajnji cilj – stoji pred velikim suvremenim izazovima dijaloga s filozofijom suvremenoga življenja.³⁷ Naime, vrijeme Nietzscheova mrtvoga Boga, lako prepoznatljivog u sintagmi života mladih: „tko umre s više igračaka, po-

36 Usp. BENEDIKT XVI., *Discorso all'apertura del Convegno ecclesiale della diocesi di Roma*, u: *L'Osservatore Romano* (8. lipnja 2005.), str. 7.

37 Radi se, naime, o izazovu propasti značenja i smisla određenoga antropološkoga modela odgoja te, s tim u vezi, i kršćanskoga odgoja koji je više ovisan o strogo vjerskim istinama i moralnoj praksi, a manje je nošen estetskim, emocionalnim i simboličkim normama. Mnoge indicije upućuju na to da se priopćenje i posredovanje određenih vrijednosti, kao i određenoga načina života, danas puno teže ostvaruju negoli je to bilo u prijašnjim vremenima. Posebno je to očigledno u posredovanju onih sadržaja koji su u prošlosti mnogim generacijama bili od velikoga značenja, dok se istovremeno tim i takvim sadržajima danas ne posvećuje dovoljna pozornost. Još i više: ona su nerječita i suvremeni čovjek u njima ne vidi neki posebni smisao. Pristup razumijevanju globalnoga životnoga smisla, koji je u prošlosti bio moguć i zbog društvene podrške, danas je otežan upravo zbog razmrvljenja jedinstvene slike svijeta i života društva. Naime, različita područja društvenog života: politika, gospodarstvo, obrazovanje, pitanja obitelji, religija i drugo, postala su autonomna pojedinačna područja društvenog i državnog života te, ukoliko Crkva želi voditi dijalog s društvom u cjelini, i s državnim institucijama posebno, onda je upućena na mnoga šira područja dijaloga negoli je to bilo u nedavnoj prošlosti. Što se tiče konkretno pitanja odgoja, napose kršćanskoga odgoja kao konačnoga cilja i vjeronaučne nastave, čini se kako današnja situacija svoje korijene vuče, odnosno podsjeća na sljedeću činjenicu. Naime, godine 1948., za vrijeme jednoga predavanja u Americi, R. Bultmann izazvao je velike rasprave i diskusije tezom da ne može postojati te da ne postoji kršćanski odgoj. Svoju je tezu pokušao opravdati usporedbom biblijske i grčke etike. Prema njegovu mišljenju, područje odgoja i etike kod starih Grka bilo je područje djelovanja razuma (ratio), učenja i poučavanja kojima se narav čovjeka trebala u potpunosti ostvariti. Paideia u tom smislu počiva na razvoju razuma. Kako kršćansku etiku Bultmann vidi i razumije samo kao područje zapovijedi i Božjega autoriteta, te u tom smislu svoje utemeljenje ne nalazi u razumu nego izvan njega, ne može postojati ni kršćanski odgoj. Usp. BULTMANN, R., *Erziehung und christlicher Glaube*, u: NESKE, G., *Festschrift Martin Heidegger zum 70. Geburtstag*, Pfullingen, 1959., str. 175.

bijedio je!³⁸ odavno je postao metafizički imperativ života mladih. Antipedagoško u suvremenoj školi, mjestu bez milosti, uokvireno je u postulat „otvrdnuća srca“ u okviru kojega se više ne želi prepoznati ljepota pedagogije „milosrdnog Samaritanca“.³⁹ Ljubav, posao, spoznaja i igra, reći će ateistički filozof Henri Lefebvre, trenuci su koje zovemo svečanostima, za koje možemo, poput Goetheova Fausta, poželjeti da zastanu jer su tako lijepi, ili za koje možemo poput Petra, na gori Preobraženja, reći: „Učitelju, napravimo tri sjenice...“, no to su ipak, prema mišljenju istoga filozofa, trenuci koji kucaju na vrata svoga kraja.⁴⁰ Otkako je, dakle, Kant ustvrdio: «Samo ono što možemo učiniti, razumijemo iz temelja», cijeli se svijet, pa tako i suvremeni školski, okrenuo aktivizmu. Naravno da je takav tip školstva put koji vodi prema razmravljenju čežnje čovjeka za beskrajem, za vječnošću, u konačnici, za Bogom.⁴¹ To je škola koja pomaže u procesu rastakanja kolektivnih identiteta, onoga što je nekada bila moć koja je držala društvo u cjelini. To je škola koja čovjeka poučava da

38 Usp. POSTMANN, N., *Keine Götter mehr. Das Ende der Erziehung*, Berlin Verlag, Berlin, 1995., str. 52.

39 Usp. HRANIĆ, Đ., „Milosrdni samaritanac“ u vjerskom odgoju, u: KG, 6 (2008) 1, str. 9-11; GROSS, E., *Religiöse Erziehung in Zukunft. Religionspädagogik im Europäischen Haus, Arbeitsbücher für Schule und Bildungsarbeit*, Band 7, Lit Verlag, Münster, 2003., str. 65-72.

40 Više o tome vidi u: LEFEBVRE, H., *Kritik des Alltagslebens. Grundrisse einer Soziologie der Alltäglichkeit*, Fischer-Tb-Verlag, Frankfurt, 1991.

41 Velik dio naših suvremenika niti je religiozan niti je ateistički opredijeljen. Oni su praktični tražitelji sreće. Moć čežnje u njima još nije razmrvljena. Ali kako su pragmatični suvremenici vjerski analfabete, umjetnost vjerskoga življenja njima ne stoji na raspolaganju. Gubitak religije vodi i tome da oni samo računaju s ovozemaljskim životom. Njihov im je život njihova „posljednja prilika“. Stoga je uistinu potrebna umjetnost ispuniti nemjerljivu i beskrajnu čežnju u mjerljivom i ograničenom vremenu. Tako oni pokušavaju dotaknuti optimalnu sreću, oslobođenu svake patnje, u ljubavi, radu i zabavi. To, pak, vodi postulatu što bržega i intenzivnijega življenja. Tada se javlja strah da se neće moći ostvariti sve što se priželjkivalo, što nas opet desolidarizira jedno od drugoga. Ne individualizam nego osamljenost nagrada je takvoga stanja. Iz dubokoga straha, koji počiva u svakom od naših suvremenika, oni započinju u drugima gledati i promatrati konkurente. Rezultat je svega kultura obezvređivanja drugoga koja trajno sudi, presuđuje i osuđuje umjesto da hrabri, izgrađuje i podržava (Henri Nouwen). Razmišljajući u tom smislu o „trima nelagodama“, Taylor spominje kao velik problem suvremenoga svijeta, a koji nužno utječe i na odgojno-obrazovne aspekte društava u svijetu, sljedeće: individualizam kao proces u kojemu se gubi osjećaj za višu svrhu te za ono za što vrijedi žrtvovati svoj život – nedostatak strasti (Kierkegaard); instrumentalni razum pod kojim podrazumijeva vrstu racionalnosti kojoj se pribjegava kada se kalkulira najekonomičnija primjena sredstava za određenu svrhu (prevlast tehnologije – plošnost i uskoća života, tehnološki razvoj u medicini – osoba kao mjesto za rješavanje tehničkoga problema) i, konačno, „tih despoticizam“ u kojemu će vladati posvemašnja skrbnička moć nad kojom će ljudi imati neznatan nadzor, upravo zbog atomizma individue, pojedinca koji će se radije povući u užitak vlastite kuće nego što će se htjeti aktivno uključiti u život društva. Usp. TAYLOR, Ch., *Etika autentičnosti*, Verbum, Split, 2009., str. 7-18.

je ovozemaljski život njegova „posljednja prilika“.⁴² U tom je smislu škola institucija koja služi određenoj društvenoj javnosti, umjesto da bude mjesto stvaranja javnosti.

Crkva je, dakle, s obzirom na sve do sada rečeno, pozvana teologijom, njezinom vlastitom znanostima, u okviru tako postavljene hijerarhije znanja, voditi dijalog sa znanostima ovoga društva.⁴³ Od presudnoga će, čini se, značenja biti činjenica da suvremena teologija znanje (scientia) koje posjeduje nužno stavi u konkretan odnos s iskustvom čovjekova života.⁴⁴ I ne samo to. Ona mora dopustiti, tražeći dijalog s tim suvremenim čovjekom, da upravo on, svojim vlastitim iskustvom, sudjeluje na putovima učenja koji su vlastiti teologiji.⁴⁵ U tom dodiru s čovjekom takva teologija svoje znanje pretvara u mudrost (sapientia). Promatrajući tako teologiju Crkve, iz perspektive vjeronauka u školi, čini se da škola i bez teologije, odnosno vjeronauka u školi, može ostvariti cilj koji si je postavila: potpuno ostvarenje ovozemaljskoga čovjeka. No bez teologije Crkve, a u odnosu prema kršćanskom odgoju čovjeka na vjeronauku u školi, školi je nemoguće pružiti čovjeku posljednji smisao života.⁴⁶ Marc Chagall, umjetnik koji Bogu zahvaljuje na „drukčijoj jasnoći“ koju mu je podario, veli: «Uvijek sam tragao za stvarnošću... potpuno drukčijom od objekata ili geometrijskih figura.»⁴⁷ To bi, čini se, bila ta mistika koju teologija u dijalogu s drugim znanostima treba stavljati pred suvremenog čovjeka. Prije više od dvjesto godina, u

42 Više o tome vidi u: GRONEMEYER, M., *Leben als letzte Gelegenheit. Zeitknappheit und Sicherheitsbedürfnisse*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2009.

43 Usp. IVAN PAVAO II., *Fides et ratio. Enciklika o odnosu vjere i razuma*, Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 117, Zagreb, 1999., br. 95-97, 99.

44 Usp. RAGUŽ, I., *Homo-experimentum coram Deo. Nekoliko misli o odnosu između teološke antropologije i modernih znanosti*, u: KG, 5 (2004) 1, str. 14-21; KEŠINA, I., *Teologija u dijalogu s prirodnim znanostima*, u: ARAČIĆ, P. (ur.), *Teologija u dijalogu s drugim znanostima. Radovi naučnog simpozija s međunarodnim sudjelovanjem o 200. obljetnici filozofsko-teološkog studija u Đakovu, 1806.-2006.*, Biblioteka Diacovensia, Đakovo, 2008., str. 19-50; PAAR, V., *Odnos znanosti i vjere (Z-paradoks)*, u: ARAČIĆ, P. (ur.), nav. dj., str. 217-242.

45 Usp. HOPING, H., *Die Kirche im Dialog mit der Welt und der sapientale Charakter christlicher Lehre. Pragmatik und Programmatik des II. Vatikanums im Kontext der Globalisierung*, u: HÜNERMANN, P. (ur.), *Das II. Vatikanum. Christlicher Glaube im Horizont globaler Modernisierung. Einleitungsfragen.*, Paderborn, 1998., str. 83-99.

46 Analogno ovim mislima usp. LAMBERT, D., *Znanost i teologija. Oblici dijaloga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 117.

47 Usp. SORLIER, Ch., *Marc Chagall. Traum, Vision und Wirklichkeit*, Wilhelm Heyne Verlag, München, 1991., str. 79.

djelu koje je sastavljeno od pet govora, a koji jednostavno naziva „O religiji“, Schleiermacher piše: «Religija se ne razlikuje od drugih oblika ljudskoga djelovanja po tome što su neke forme postigle kulturni stupanj znanosti i umjetnosti, a religija kao da počiva na stupnju naivnosti mitologije. Ono što religiju od svega drugoga razlikuje jest to što u njezinu središtu nije samo čovjek koji stvara umjetnost i određuje znanost nego čovjek koji posjeduje smisao i osjećaj za beskrajno, za vječnost.»⁴⁸

3.2.2. Dijalog religijske pedagogije i katehetike, kao temeljne znanosti vjeronauka u školi, s drugim „predmetnim“ znanostima

Vjeronauk u školi, utemeljen najprije na slobodi izbora, želi učenike, između ostaloga, poticati i osposobljavati za iskren dijalog. Taj se dijalog očituje, a što je i jedno od načela konfesionalnoga modela vjeronauka u školi, u priopćavanju temeljnoga znanja vjere Crkve, ali i osnovnoga znanja drugih vjeroispovijesti i religija, uvijek u otvorenom i mogućem korelativnom odnosu i prema drugim predmetima. Ipak, i u takvu poimanju vjeronauka u školi učenici ne primaju izolirane spoznaje nego su pozvani prodrijeti u unutarnju strukturu i logiku vjere. U tom kontekstu vjeronauk u školi nije i ne smije se shvatiti kao mjesto nepovezane izmjene mišljenja koje ne propituje istinu nego samo njezinu autentičnost. Vjeronauk u školi daleko je više mjesto stalnoga i ozbiljnoga propitivanja spoznaje jedine i prave istine.⁴⁹

48 SHLEIERMACHER, F., *Über die Religion. Reden an die Gebildeten unter ihren Verächtern* (ur: OTTO, R.), Göttingen, 1967., str. 51.

49 Ne želeći ulaziti u tumačenja pojedinih velikih tema kršćanske vjere koje su sastavni dio vjeronauka kao predmeta, važno je uočiti da se vjeronauk u školi, kao odgovorno mjesto cjelovitoga katehetskog rada Crkve, svojom unutarnjom strukturom postojanja usko veže za evangelizacijski postavljeno katehetsko djelovanje. U tom je smislu vjeronauk pozvan uvijek imati pred očima unutarnje jedinstvo, cjelinu vjere, koja nije izražena samo u raznolikosti rečenica izoliranih vjeronaučnih tema nego je jednostavan čin u čijoj je jednostavnosti sažeta sva dubina i širina njegova konačnoga cilja. Naime, tko o Bogu govori, govori o svemu; on uči razlikovati bitno od nebitnoga te spoznaje unutarnju logiku i jedinstvo sve stvarnosti, iako samo, riječima Pavla, djelomično i u zagonetki (1Kor 13, 12) sve dok je vjera vjera, a ne gledanje Boga oči u oči. U tom smislu može se reći da vjeronauk u školi, s obzirom na svoje aktualno ponudene sadržaje, tumači i razvija vjeru vidom krsne ispovijesti. Naime, promatrajući želju Crkve, katehezu u cijelosti shvaćati i provoditi katekumenalnim oblikom, a vjeronauk je sastavni dio njezina katehetskog djelovanja, sva kateheza, u tom kontekstu, nije shvaćena samo kao obična i jednostavna vjeronaučna pouka nego kao proces unutarnjeg samoupućivanja u riječ vjere, u zajedništvo s Isusom Kristom. Unutarnja upućenost

Proučavanje povijesti europske misli upućuje nas na stalno propitivanje i prožimanje odnosa vjere i znanja te razuma i objave kao velikih filozofskih i teoloških tema.⁵⁰ Razlog tome krije se

čovjeka na Boga neizostavni je dio kateheze kao odgojnoga čina. Tako je jednom i sveti Irenej rekao da smo mi pozvani naviknuti se na Boga kao što se Bog, u utjelovljenju, naviknuo na čovjeka. Predaja to uspoređuje s djelom kipara koji dio po dio od kamena odvaljuje kako bi lik, zamišljen u očima kipara, postao uprizoren u svojoj vanjštini. Kateheza bi tako trebala biti uvijek proces postajanja sličnim Bogu, jer se samo ono može spoznati što u nama već ima svoju primjerenost ili adekvatnost. «Kad oko ne bi sunca znalo, sunca ne bi moglo spoznati», rekao je jednom Goethe. Spoznajni je proces, dakle, proces postajanja sličnim Bogu. Životni proces. Čini se da je i vjeronauk, tako shvaćen, upravo ponuda – propedeutski gledano – cjeloživotnoga susreta i življenja s Bogom. Kada se ovdje tvrdi da se sadržaj vjere u vjeronaučnim tekstovima razvija iz ispovijesti krštenja rimske Crkve, Symbolum Apostolicum, tada se tu ne radi ni o kakvoj staromodnoj sjeti suvremene Crkve, kako bi to možda mogli mnogi pomisliti. Naime, samo na takav način dolazi do izražaja iskonska bit vjerskoga čina te time i bit kateheze kao učenja ljudske egzistencije biti s Bogom. Upravo poštujući takav pristup, prepoznatljivost vjeronauka u školi u Hrvatskoj dâ se promatrati i kroz prizmu hijerarhije istina, kako ju shvaća Drugi vatikanski sabor. Sve su istine vjere samo razvoj jedne istine, istine o trojstvenom Bogu, koju u drugim istinama otkrivamo kao biser, za kojim se isplati tragati cijeloga života. Analogno onome maloprije rečenom: tko govori o Bogu, govori o svemu, ovdje vrijedi reći: tko pronade Boga, pronašao je sve. Sve je, dakle, ono što u katezi valja govoriti, a s tim, teološki gledano i u vjeronauku u školi, upućivanje na istinu koja je sam Bog koji je, prema riječima Dantea: «ljubav koja u krug vodi sunce i sve zvijezde». Među ostalim razmišljanjima ovdje vidi: BENEDIKT XVI., *Wer hilft uns leben? Von Gott und Mensch*, Herder spectrum, Freiburg – Basel – Wien, Freiburg, 2005., str. 47-53.

- 50 U povijesti zapadnog školstva sedam je slobodnih umjetnosti (septem artes liberales), preuzetih iz grčkog antičkog vremena, činilo više od jednog tisućljeća kanon predmeta na kršćanskim europskim školama. Taj kanon sastojao se od tzv. triviuma: gramatike, retorike i dijalektike, te quadriviuma: aritmetike, geometrije, astronomije i glazbe. Uz to valja reći da se religija kao poseban predmet nije predavao, odnosno nije ga uopće postojalo u samostanskim školama, dvorskim učionicama te u katedralnim školama kršćanskoga zapada. Religija i vjera nisu bili predmet nego središnja točka, centar iz kojega su se sadržaji drugih predmeta stvarali i kamo su sadržaji drugih predmeta kročili. Sekularizacijom i diferenciranjem europskog školstva u vrijeme prosvjetiteljstva u mnogim je zemljama nestala zajednička sredina, odnosno zajednički centar školskih predmeta. Nakon prosvjetiteljstva u pojedinim zemljama razvili su se različiti školski sustavi, tako da su mnoge škole dobile svoj poseban oblik, posebne planove i programe, koji su opet u sebi skrivali različite ciljeve. Zbog toga je i variralo pitanje s obzirom na mogućnost međupredmetne povezanosti. Gubitak te središnjice, centra koji bi povezivao predmete, zaoštrio je problematiku traženja ponovno središnjega sadržaja, koja se u odgojnim znanostima opisuje kao teorija koncentracije. Otto Willmann vidi ovaj središnji sadržaj u religiji. Sve povijesno, smatra on, na zapadu je nastalo u područjima religije i teologije. Prema Willmanu, školski predmeti ne mogu stajati jedan pored drugoga, a da nisu međusobno povezani. Oni su raspoređeni u koncentričnim krugovima oko središnje točke koju čini religija. Uz religiju, odnosno oko religije moraju se naći oni sadržaji koji na poseban način tumače filozofsko i filološko dobro. Vanjski krug čine etičko indiferentni sadržaji. Za Willmanna religija nije predmet koji bi trebao biti predmet nekog uvjerenja, mišljenja, svjetonazorskog pogleda nego je on stablo koje nudi i pruža smisao te kao takvo nosi sve ostale grane. Pola stoljeća prije Willmanna, Trendelenburg je pokušavao stvoriti jednu sintezu koja, ako bolje promotrimo, počiva na promišljanju Platona i Luthera. Tim je htio izbjeći opasnost koja se nalazila u razasutom mnoštvu predmeta. On je smatrao da se u onome logičkome cijeloga školstva nalazi istinita središnja povezujuća točka. Prvi, koji konkretnije progovara o mogućnosti kooperacije, odnosno korelacije predmeta, ali u vidu tzv. projektne nastave, bio je John Dewey. On prvi put službeno predstavlja pojam međupovezanosti predmeta koju razumije kao zajedničko

najprije u kršćanskom razumijevanju objave i riječi Božje. Božja je objava u svojoj najdubljoj biti, kao riječ i poruka, upućena na vjeru konkretnoga čovjeka. Takva objava zahtijeva pozornost onoga koji sluša. Poruka, vijest biva tako objavljena samo onda ukoliko nekomu nešto priopćava. Iako objavljena riječ Božja želi čovjeka u njegovoj konkretnoj egzistenciji preobraziti, premda mu ona želi otvoriti novu perspektivu života, te iako se kao odgovor na objavu očekuje najprije čovjekova vjera, ipak i ta vjera zahtijeva misaonu odgovornost. Bez takve misaone odgovornosti vjere Božja bi objava izgubila onu dimenziju koja ide za oblikovanjem sveukupnog života čovjeka. Tako, u konačnici, kršćanska vjera, kao krajnji cilj vjeronauka u školi, nije slijepa poslušnost nego slobodan odgovor čovjeka na objavu Božju. Priznavajući razum čovjeka kao "odvjetnika" vjere, Crkva vjeronauka u školi shvaća i kao sastavni te neizostavni dio cjelokupnoga odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj koji smije biti ponuđen ne samo vjernicima nego i onima koji se takvima još ne shvaćaju, ali su na putu traženja vlastitoga životnoga i religijskoga, odnosno vjerskoga usmjerenja.

Koliko se god vjeronauka u školi približavao svojim suvremenim pristupom rada sveukupnom obrazovnom sustavu u Republici Hrvatskoj, Crkva ostaje svjesna prvih zadaća toga nastavnoga predmeta označenih već u njezinu misijskom poslanju, s krajnjim ciljem ne samo upoznavanja vjerskih i religijskih sadržaja nego i

rješenje složenih zadaća škole, ali kroz prizmu "projektne nastave". Ponajprije je zadaća ovakve nastave stvaranje "ravnopravnosti" među predmetima, a ne dominiranja pojedinih predmeta. Ovo je potrebno, smatra Dewey, ne zbog toga što postoje mnoge istine koje se moraju posredovati i prenijeti novim generacijama nego iz razloga što svaki predmet nudi nenadomjestiv i nezamjenjiv sadržaj koji vodi sveukupnom dobru školske izobrazbe. Na temelju mnogih promišljanja, kako političko-društvenih tako i teološko-antropoloških, danas sve više središnju točku povezanosti svih predmeta u školi čini dostojanstvo osobe, odnosno sam čovjek, koji je od svih institucija prihvatljiv kao temelj i baza zajedničkog života u društvu, a s time i zajednička težišnica svih školskih predmeta. Vrijednosti donesene 1948. g. u dokumentu o pravima čovjeka Ujedinjenih naroda sadržavaju središnje značenje za duhovnu izgradnju Europe i korespondiraju, među ostalim, s dokumentima Drugog vatikanskog sabora, na poseban način s dokumentom "Gaudium et spes" (br. 12.) koji kaže: "po gotovo istom uvjerenju vjernika i nevjernika sve na zemlji treba biti uređeno prema čovjeku kao svom središtu i vrhuncu". O svemu ovome više vidi u: KORHERR, E. J., *Die Beziehungen des Religionsunterrichts zu den anderen Unterrichtsfächern der Schule (Vernetzung des RU im Lernprogramm der Schule)*, u: KORHERR, E. J., (ur.), *Religiöse Erziehung vor den Herausforderungen der kulturellen Vielfalt in Europa. Dokumentation des VI. Europäischen Forums zum schulischen Religionsunterricht*, Quellen zur katechetischen Zeitgeschichte 3, Graz, 1995., str. 43-86.

omogućavanja susreta s konkretnom vjerom svakog učenika. Mogli bismo tako, razmišljajući o svrsi vjeronauka u školi, ponoviti no-vo-zavjetne riječi: "Gospodin – Krist neka vam bude svet, u srcima vašim, te budite uvijek spremni na odgovor svakomu koji od vas zatraži obrazloženje nade koja je u vama" (1Pt 3,15). Te riječi opisuju istinski cilj katoličkoga vjeronauka u školi. On prikazuje nadu Crkve u dijalogu s pitanjima učenika o njihovom odakle, kamo i zašto njihova vlastita života. Time vjeronauk u školi daje takav doprinos razvoju osobnosti učenika i shvaćanju svijeta koji se ne može nadomjestiti unutar odgojno-obrazovnog sustava u nas niti u jednom drugom predmetu. I više od toga, predaja nade, od koje Crkva živi, od velikoga je značenja za humanost škole i suvremenoga društva. Unatoč svemu tome, pred vjeronauk u školi, kao neizostavnom dijelu odgojno-obrazovnog sustava, a u smislu njegova dijaloga s drugim predmetima, postavljaju se određeni izazovi. Navodim samo neke: a) izazov u rastu mnogih tumačenja svijeta i života koji se više ne postavljaju kao međusobne suprotnosti i čak isključivi polovi nego su postavljeni jedan pokraj drugoga kao stvarnosti koje smo pozvani vrednovati na isti način;⁵¹ b) s ovim je povezan izazov slabljenja značenja, ali i smisla određenoga antropološkog modela, a s time i kršćanskog odgoja; c) suvremeni integralni odgoj, kojemu se teži, stoji danas i pred izazovom koji svoje korijene ima u drugim posljedicama strukturalnih i kulturalnih padova i razaranja;⁵² d) izazov koji stoji u izravnoj vezi s vjerskim, odnosno religijskim procesom: to je izazov kulturalne odgovornosti kršćanske vjere. Naime, vjerski je život posljednjih godina prečesto tumačen, pa i u samoj Crkvi, kao iskustvo osjećaja – vjerojatno kao posljedica i protivljenje «snažnom razumu» ili tzv. «slaboj misli». U tom je kontekstu Radosna vijest bila često shvaćena kao sadržaj dobrog i lijepoga, a manje kao sadržaj Istine i istinitoga. Čini se da takva razmišljanja, koja onda kršćanstvo promatraju kao umjetnost (likovnu, glazbenu ili neku drugu), nadalje kao važnu sugovornicu u povijesti i sadašnjosti

51 Usp. ANGEL, H. F., *Naturwissenschaft und Technik im Religionsunterricht*, Regensburger Studien zur Theologie 37, Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main – Bern – New York – Paris, Frankfurt, 1988.

52 Usp. ARMBRUSTER, K., *Von der Krise zur Chance. Wege einer erfolgreichen Gemeindepastoral*, Herder, Freiburg – Basel – Wien, Freiburg, 1999., str. 23-39.

jednoga naroda, oslikavaju kršćanstvo bez njegova proprija, bez njegovih osnovnih obilježja, uokvirenih i u jednoj Istini, koju je Crkva pozvana ne samo priopćavati nego i naviještati.

Vjerski odgoj, ponajprije vjeronauk u školi, u budućnosti će trebati takvu religijsku pedagogiju koja će biti u stanju voditi dijalog s prirodoslovnim znanostima jer “nam primijenjena prirodoslovna znanost otvara nove mogućnosti k ispunjenju naših kršćanskih obaveza”.⁵³ Kemija, biologija, pa čak i znanost o ljudskoj prehrani pokazuju nam nove putove kako se imamo pokoravati zapovjedi “pasi ovce moje”. Razvoj medicine, epidemiologije, virologije i bakteriologije upućuju nas na nove mogućnosti ispunjenja navještaja “Iječite bolesne”. Novi koncepti društvenih uređenja i uvid u odnos funkcija i zadaća društva otvaraju nam nove mogućnosti, ponajprije tražiti “Božje kraljevstvo i njegovu pravednost”. Naša istraživanja dječje psihe otkrivaju nam želju čovjeka, koja je snažna kao glad i žeđ, tako prisilna kao potreba za mirom i ljubavlju, a ništa manje važno jest ostvarenje suodgovornosti s univerzumom, s “kozmičkim osjećajem” koji rađa religije i njih sve više čini važnima za čovjeka. Istovremeno nam valja posvijestiti da u ovakvom dijalogu mora biti zapažen nalog “gospodarite nad svim živim na zemlji” i mogućnost zloupotrebe spoznaje čak sve do propasti čovječanstva.⁵⁴ U dijalogu s prirodoslovnim znanostima ponajprije će se morati dokazati kritična refleksija religijske pedagogije.

Nadalje, susret vjerskog odgoja i religijske pedagogije kao znanosti s umjetnošću našega vremena – i ne samo s poviješću umjetnosti – čini se jednom od važnijih zadaća, kojoj se sveukupna kateheza mora posvetiti u skorije vrijeme. Umjetnost se ovdje ubrajaju ponajprije likovna, književna i glazbena umjetnost. Takva je umjetnost ogledalo stvarnosti u kojoj živimo, mjesto susreta s pitanjima današnjega vremena, mogućnosti artikulacije za probleme

53 Usp. ANGEL, H. F., *Naturwissenschaft und Technik als Arbeitsbereich für die religionspädagogische Grundlagenforschung*, u: *Religionspädagogische Beiträge* 24/1989., str. 176-190; ISTI, *Die Schöpfungs- thematik im Blick auf den Religionsunterricht*, u: *Regensburger RU-Notizen*, 10 (1991) 3, str. 3-22.

54 U tom smislu Ivan Pavao II. poziva na razmišljanje kako je potrebno da kateheza uvijek, s obzirom na naslovnike i na njihove potrebe, pronade one izraze tumačenja kršćanske vjere koji bi bili svakom uzrastu razumljivi. Usp. CT, br. 49.

mladih, mogućnost školovanja i odgajanja za dijalog, humani i religijski izvor spoznaje, spasenjska poruka u suvremenom govoru. Nadalje, literatura, umjetnost i glazba nositelji su kulture crkvene povijesti, oni nude mogućnosti tumačenja kršćanskih sadržaja, težnji i odnosa... Važnost umjetnosti za sveukupni odgojno-obrazovni sustav ne leži na koncu samo u tome da pisci, stvaratelji i umjetnici posjeduju istančani osjećaj za ljudsku stvarnost nego oni u svojim djelima često slute mogućnosti rješenja pojedinih pitanja, koja su ponekad i samim znanstvenicima zatvorena.⁵⁵

Zaključne misli

Sve ovo, izrečeno u želji pronalaženja potreba i mogućih putova dijaloga Crkve i društva, postavlja pred, usuđujem se reći, čitav teološki sustav naše Crkve, velik izazov. Naime, oni kojima Crkva daje nalog ostvarenja dijaloga na konkretnoj razini, vjeroučitelji su

55 Tako je, što se tiče likovne umjetnosti, usidrenost slika, manje u područje kulturnoga čašćenja, a više u područje poučavanja, bilo uvijek u zapadnoj crkvenoj tradiciji jedan od najvažnijih, ako ne i tipičnih naglasaka. Kao programatska mogla bi se ovdje shvatiti rečenica Grgura Velikog: «Jer što je za one koji čitaju pismo, to je za oči neobrazovanoga slika, budući da po njoj i u njoj čak i neobrazovani vide ono što imaju nasljedovati i oponašati. Po slici čitaju oni koji moć čitanja nisu upoznali.» Slike su tako zbog toga važne jer su one ilustracija pisma i služe obrazovanju neukih; one su slikovno pismo za one koji nisu upoznali pisanu umjetnost. Skolastička je tradicija, u tom kontekstu, o korištenju slika u Crkvi govorila na trostrukoj razini. Prvo, slike poučavaju neobrazovane, drugo, one uvijek iznova sjećaju na povijest spasenja i svetoga općenito, te posljednje: slike pokreću i nadahnjuju vjerske i religijske osjećaje vjernika. Takav koncept, stvoren kroz prizmu troodnosa razuma, pamćenja i želje, daje se općenito prikazati u tri teze: a) «ad instructionem rudium»: ljudi koji ne poznaju svijet kršćanske vjere ili im on nije dostatno «povjerljiv», a čitanje kao moć nije im nikada bilo poznato, mogu upoznati osnove biblijskih i crkvenih tradicijskih predaja upravo slikom; b) ljudi koji zbog različitih životnih putova misle i moraju misliti na mnogo toga, dakle «poluzapleteni», vjerski zaboravljivi, mogu se slikama podsjetiti na temeljna načela vjere; c) «ad excitandum devotionis affectum»: u promatranju jedne slike može iz čovjeka prodrijeti takva moć, koja ga obraća u srcu, te ga pokreće na djelovanje. Moglo bi se ovakve slikovno pedagoške ideje crkvene tradicije danas podržati suvremenim spoznajama kako motivacijske psihologije tako i psihologije učenja općenito. Svakako bi se takvo daljnje promišljanje trebalo bazirati na prethodnim, za povijest kršćanstva ne uvijek i od svih prihvatljivim teološkim opcijama za plodnu funkciju slika u kontekstu geneze vjere. Iako je dominantnost vizualne komunikacije u suvremenoj civilizaciji, kao i nakana suvremene psihologije učenja, dovela do toga da se danas budi intenzivniji odnos religijske pedagogije za sliku kao medij u nastavi, ta se ista religijska pedagogija smije i mora nadovezati na već postojeću i dugu tradiciju pedagoške slikovne prakse u Crkvi. Opširnije vidi u: STOCK, A., *Zwischen Tempel und Museum. Theologische Kunstkritik-Positionen der Moderne*, Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn – München – Wien – Zürich, Zürich, 1991.; BAHR, C., *Religiöse Malerei im 20. Jahrhundert am Beispiel der religiösen Bildauffassung im gemalten Werk von Georges Rouault (1871-1958)*, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1996., str. 5-23.

koji su, svjesni svoga misijskoga poslanja, kao svjedoci promjena u društvu koje se najprije očituju u životu učenika, stavljeni uistinu u specifičan položaj. Današnji vjeroučitelj, koji želi raditi kao crkveni poslanik u okviru društvene institucije škole, mora, izgleda, postati svjestan „težine teološkog ruksaka“ bez kojega ne može kvalitetno obavljati svoju službu. Od njega se ne zahtijevaju samo pedagoške i komunikacijske kompetencije nego i osobni odnos prema pitanjima vjere, objave te Boga koji u njegovu, ali i u životu njegova učenika, treba svakodnevno biti životan. Kako bi sve što se pred njega stavlja mogao ostvarivati, vjeroučitelj, uz sve drugo suvremeno pedagoško i psihološko znanje, treba pripovijesti i slike kršćanske tradicije kako bi ih stvarateljski i razumljivo prenosio drugima, ali ih istovremeno činio vlastitim svakome učeniku.

„Sveto znanje“, teologija kao sustav, čini se da je, kao nikada prije, pozvana oslušivati i praktično provođenje vjeronauka u školi te tako svu teološku, akademsku teoriju pretvoriti u stvarateljsku teologiju koja će, konačno, Crkvu učiniti bližom suvremenom čovjeku, a vjeru Crkve učiniti svakodnevnom svetom „stvari“ i učenika i vjeroučitelja. Ne vapijući za tim da od teologije kao sustavnoga studija učinimo samo primijenjenu teologiju, čini se da je ostvarenje dijaloga Crkve i društva na različitim razinama moguće uistinu onda ako se teologija kao znanost odjene i u „praktičnu teološku osjetljivost“. Tada se Crkvi, preko teologije, otvaraju vrata dijaloga s drugim znanostima koje su u suvremenoj „hijerarhiji znanja“ zauzele vodeću poziciju.

Na kraju valja podsjetiti na sljedeće: Isus Krist napustio je Nazaret, beznačajno mjesto na tadašnjoj geografskoj karti, te otišao u Kafarnaum, u ono vrijeme grad i mjesto multikulturalnosti i kozmopolitskog šarenila. I za taj grad evanđelisti navode da je bio Isusov grad. Ta slika uvijek podsjeća i na suvremeno poslanje Crkve vjeronaukom u školi u javnim društvenim institucijama. Crkva je iz dvorišta svoga Nazareta, iz uskog katehetskog poslanja unutar župnih zajednica, ušla u šarenilo ovoga društva. Kao što je Kafarnaum bio Isusov grad, tako je Crkvi mjesto u društvu, putem vjeronauka u školi. Ona je pozvana iskrenim dijalogom, prepoznavajući

znakove vremena suvremenih znanosti, mijena društva te čovjekova života, naviještati današnjem čovjeku na areopagu suvremenih zbivanja onoga Boga, riječima Pavla, kojega je čovjek rod (usp. Dj 17, 28).

DER RELIGIONSUNTERRICHT IN DER SCHULE – ORT DES DIALOGS ZWISCHEN KIRCHE UND GESELLSCHAFT

Zusammenfassung

Im vorliegenden Artikel befasst sich der Autor mit dem Verhältnis und mit der Problematik des Dialogs zwischen Kirche und Gesellschaft, besonders im Hinblick auf den Religionsunterricht in der Schule. In dem Sinne versteht der Autor den Religionsunterricht als klassischen Fall eines „*rex mista*“ von Kirche und Staat, wobei der Religionsunterricht sowohl durch die Konkordate mit dem Heiligen Stuhl wie auch durch das Gesetz über die Erziehung und Bildung der Grund- und Mittelschule garantiert wird. In Kroatien ist der Religionsunterricht fester Bestandteil im Fächerkanon der öffentlichen Schulen. Er gehört zu den wesentlichen Voraussetzungen und zugleich Instrumentarien der Weitergabe des Glaubens. Nachdem der Autor die rechtlichen und gesellschaftlichen Bedingungen des Religionsunterrichts skizziert hat, widmet er sich der kurzen Darstellung der Ziele und Aufgaben. Der Hauptteil des Artikels beschäftigt sich mit dem Thema Dialog, und zwar auf den unterschiedlichen Ebenen. Zuerst wird die Situation um den Religionsunterricht in Kroatien durch die verschiedenen politischen und medialen Äusserungen beschrieben und analysiert. Der Autor des Artikels kommt dadurch zu der Schlussfolgerung dass es einen recht ehrlichen Dialog zwischen unterschiedlichen politischen Parteien und der Kirche nicht existiert. Die Gründe die sich auf das beziehen werden erläutert und benannt. Die andere Stufe des notwendigen Dialogs zwischen Kirche und Gesellschaft wird durch das Verhältnis der Theologie zu den anderen Wissenschaften geschildert und herausgearbeitet. Trotz einigen Versuchen, den Dialog in diesem Sinne zu suchen und zu verwirklichen, bekommt man leider den Eindruck, den Dialog nicht kontinuierlich zu führen. Vielleicht ist das auch ein Grund dafür dass man die Begegnung der unterschiedlichen Fächer in der Schule immer noch als eine nicht völlig erfüllte Wirklichkeit betrachten kann. All dies wird

auch im Zusammenhang mit der europäischen Bildungsstrategie verglichen, um in der nahen Zukunft den Dialog zwischen Kirche und Gesellschaft in Kroatien, besonders im Hinblick auf den Religionsunterricht, noch intensiver und erfolgreicher zu gestalten.

Schlüsselwörter: Religionsunterricht, Schule, Dialog, Kirche, Gesellschaft, Erziehung, Glaube

